

SOTESKA V BRAS DE CAVERNE, OTOK RÉUNION, FRANCIJA (21° 01 J – 55° 33 V).

Soteska, ki so jo ognjeniške razpoke oblikovale kot posteljo reke Bras de Caverne onemogoča dostop do središča Reunionskega otoka. Nekateri predeli so bili odkriti nedavno. Leta 1989 je bila odkrita Trou de Fer, 250 m globoka globel. Ker je bilo središče otoka človeku nedostopno, so se lahko ohranili tropski gozdovi z orjaškimi resami, praprot in lišaj, medtem ko je bil gozd v nižjih predelih uničen za namene kmetijstva in porabo v mestih. Več kot 30 otoških živalskih in rastlinskih vrst, od katerih je bilo dve tretjini endemičnih, je izumrlo na otoku v zadnjih 400 letih. Čeprav blagoslovljen z izjemno biotsko raznovrstnostjo je izoliran otoški sistem bolj izpostavljen izumrtju vrst kot celinski.

SRCE BLIZU MESTA VOH, NOVA KALEDONIJA, FRANCIJA (20° 57 J – 164° 41 V).

Mangrova, polkopenski in polvodni gozd, se razvije na tropskih blatnih tleh, ki so izpostavljene izmeničnemu plimovanju. Sestavljajo jo različni halofiti (rastline, ki uspevajo na slanih tleh), med katerimi prevladujejo rizofoceje; mangrove preraščajo skoraj četrtino tropskih obal in pokrivajo 170.000 km² po vsem svetu. Sedanja površina naj bi predstavljala le polovico prvotne razsežnosti, to občutljivo okolje se namreč nenehno krči zaradi čezmerne izrabe virov, širjenja kmetijskih in urbanih območij ter onesnaževanja. Vendar pa ostajajo mangrove življenjskega pomena tako za vodne živali kot za ravnovesje obale in lokalnega gospodarstva. V Novi Kaledoniji, skupini tihoceanskih otokov, ki pokrivajo 18.575 km², je 200 km² precej nizkih (od 8 do 10 m), toda gosto poraslih mangrov, zlasti na zahodni obali največjega otoka, Grande Terre. V notranjosti, tam, kamor morska voda prodre le ob visokih plimah, rastje včasih zamenjajo gole površine z visoko koncentracijo soli, imenovano »ogrci«, kot tu blizu mesta Voh, kjer je narava izoblikovala to čistino v obliki srca.

BEGUNSKO TABORIŠČE SEVEROZAHODNO OD KUKESA BLIZU TIRANE, ALBANIJA (42° 08 S – 20° 22 V).

Diskriminatorna politika beograjske vlade je povzročila zelo hude napetosti na Kosovu, srbski pokrajini z 90 odstotki albanskega prebivalstva. Konec marca 1999 so zahodne sile zveze NATO (North Atlantic Treaty Organization) sprožile vojaško operacijo proti Srbiji in začele z intenzivnim bombardiranjem države. Policija in srbska vojska sta izzvali in organizirali množično izseljevanje na tisoče Kosovcev. Sosednje države so jih v tej stiski sprejele in skoraj 1 milijon beguncev se je nastanilo v šotorskih taboriščih, največ v Albaniji, kot vidimo tu, a prav tako v Makedoniji. V zadnjih petdesetih letih lahko naštejemo več kot 50 milijonov žrtev prisilnih preselitev po vsem svetu, v devetdesetih letih 20. stoletja pa so se državljanske vojne še pomnožile in spremljali so jih največji premiki prebivalstva vse od leta 1945. Tako se je v Iran in Pakistan, sosedi Afganistana, zateklo 3,5 milijona Afganincev, ki so bežali iz svoje države, izpostavljene vrsti konfliktov po letu 1979; zaradi anglo-ameriškega odgovora pod okriljem zveze NATO na teroristični napad, izveden v ZDA 11. septembra 2001, se je država ponovno znašla v krizi.

VELIKI PLAMENCI NA JEZERU NAKURU, KENIJA (00° 17 J – 36° 04 V).

S svojimi 62 km² površine pokriva jezero Nakuru tretjino istoimenskega parka, ustanovljenega leta 1968. Ob njem živi 370 vrst ptičev, med katerimi so tudi mali (Phoeniconaias minor) in veliki plamenci (Phoenicopterus ruber): slednjih so na tem območju našli do 1.4 milijona. Kot v drugih alkalnih jezerih, raztresenih po dolini Rift (po vzhodnoafriškem tektonskem jarku), je vsebnost natrijevega karbonata v vodi tudi tu visoka, in sicer zaradi lege na vulkanskem kamnitem substratu, majhnega pretoka, intenzivnega izhlapevanja in povprečne globine 1 m. Te rahlo slane vode spodbujajo razmnoževanje modrozelenih cepljivk, mikroorganizmov ter drobnih polžev in rakov, ki so glavna hrana plamencev. Toda kemične snovi, ki se uporabljajo pri gojenju obrežnih kultur, in odpadne vode bližnjega mesta, postopoma onesnažujejo vode jezera Nakuru. Od leta 1990 je jezero Nakuru proglašeno za območje mednarodnega pomena.

OGNJENIK NA ZAHODNI OBALI OTOKA SAN SALVADOR, GALAPAŠKO OTOČJE, EKVADOR (00° 22' J – 90° 35' Z).

Devetnajst otokov galapaškega otočja, ki so ognjeniškega izvora, se dviga iznad valov Tihega oceana že 3 do 5 milijonov let. Otočje je znano po svoji biotski raznovrstnosti in nudi zavetje največji koloniji morskih legvanov na svetu in orjaškimi želvam, po katerih je dobilo ime Galapago. Turisti so vedno očarani nad lepoto tega otočja in celo Darwin je tu dobil navdih za svoje teorije o evoluciji vrst. Galapaško otočje je postalo naravni rezervat 1959. leta in Unescova

svetovna dediščina 1978. leta. Danes ta evolucijski laboratorij ogrožajo demografska rast, promocija eksotičnih vrst in vzpon turizma, ki ga strogo nadzorujejo od leta 1998. Otočje se je čudežno izognilo ekološki katastrofi, ko se je, januarja 2001, 600 ton nafte razlilo iz tankerja Jessica. Druga obalna področja niso imela takšne sreče.

VERIGA OGNJENIKOV LAKAGIGAR, ISLANDIJA (64° 04' S – 18° 15' Z).

Območje Lakagigar na jugu Islandije je še danes zaznamovano z enim najmočnejših ognjeniških izbruhov v zgodovini. Leta 1783 sta se na eni in drugi strani ognjenika Laki odprli dve eruptivni razpoki v skupni dolžini 25 km in izbruhali 15 km³ talečih se kamnin, ki so prekrile 580 km² ozemlja: šlo je za najsilovitejši izliv lave, kar pomnijo ljudje. Po vsem otoku se je razširil oblak ogljikovih in žveplovih oksidov ter pepela in zastrupil pašnike in površinsko vodo. Tri četrtine čred je bilo uničenih in po novem izbruhu leta 1785 je strašna lakota pokončala četrtno prebivalstva (več kot 10.000) ljudi. Razpoke Lakagigarja so danes zaprte, a ostalo je 115 kraterjev, tokove lave pa je prekrila debela preproga mahu. Z več kot 200 delujočimi ognjeniki je Islandija v zadnjih 500 letih sama pridelala tretjino vseh izlivov lave na svetu.

BARAKARSKO NASELJE V GUAYAQUILU, GUAYAS, EKVADOR (2° 37' J – 79° 54' Z).

Z dvema milijonoma prebivalcev ima Guayaquil v Ekvadorju pol milijona več stanovalcev kot glavno mesto Quito. Razcvet tega velikega industrijskega in trgovskega pristaniškega središča, ki nadzira 50 odstotkov izvoza in 90 odstotkov uvoza celotne države, je pritegnil veliko število migrantov z okoliškega podeželja. Petina prebivalcev Guayaquila živi danes v barakarskih naseljih v hišah na kolih, postavljenih v močvirskih predelih. Te revne četrti, v katerih so tla umetno sestavljena iz odpadkov, ki jih je naplavila plima, nimajo nobene sanitarne infrastrukture in se srečujejo z resnimi higienskimi problemi. V zadnjih desetletjih je bila stopnja urbanizacije v Latinski Ameriki najvišja na svetu (med letoma 1950 in 2000 se je delež meščanov povečal iz 41 na 77 odstotkov). Na vseh celinah se vsak teden 1 milijon oseb pridruži urbanemu prebivalstvu, in to je leta 2000 doseglo 47 odstotkov celotnega svetovnega prebivalstva.

SLONI V DELTI REKE OKAVANGO, BOCVANA (19° 26' J – 23° 03' V).

Delta Okavanga je obširno in vlažno območje v osrčju Bocvane in nudi zavetje bogati in raznoliki favni, predvsem deset tisočim slonom. Zaradi intenzivnega lova, bi afriški slon (*Loxodonta africana*), največji kopenski sesalec, skoraj izumrl. Od leta 1945 do konca sedemdesetih let 20. stoletja se je število slonov na afriškem kontinentu zmanjšalo z 2,5 milijona na manj kot 500.000 osebkov. Leta 1989 je bila v okviru CITES (Konvencija o prepovedi mednarodne trgovine z ogroženimi prosto živečimi rastlinskimi in živalskimi vrstami) sprejeta popolna prepoved mednarodnega trgovanja s slonovino. Vendar so Bocvana, Namibija in Zimbabve, leta 1997 dobile dovoljenje za delno trgovanje s slonovino v nekomercialne namene. Leta 1999 je Japonska za 5 milijonov dolarjev kupila 50 ton slonovine (5.446 oklov), države prejemnice pa so morale zagotoviti, da bodo ta denar namenile za programe ohranjanja lokalnih skupnosti. Divji lov na to ogroženo vrsto se ni zmanjšal, prav nasprotno, čeprav prepoved trgovanja s slonovino v komercialne namene še vedno velja.

str.156

NEPRAVE BUKVE V GORAH TRAFUL, PROVINCA NEUQUÉN, ARGENTINA (40° 40' S – 71° 16' Z).

V osrčju narodnega parka Nahuel Huapi, na jugozahodu province Neuquén v Argentini, številna visokogorska jezera (povprečno na višini 700 m), ledeniškega izvora s temno modrimi vodami oblivajo vzhodno gora in skalnatih vrhov gorske verige Andov. Vlažna klima tega območja spodbuja razvoj bukvi podobnih vrst *Nothofagus pumilio* in *Nothofagus antartica*, ki so porasle pobočja gora in v jeseni zažarijo v veselih barvah. Južneje, kjer višina občutno pade, se gozdovi neprave bukve postopno zredčijo in prepuščajo mesto patagonski stepi. Del gorske verige Andov, ki leži med Argentino in Čilom, predstavlja z dolžino približno 5000 kilometrov najdaljšo naravno zemeljsko mejo planeta, njegov vrh Aconcagua pa se s 6960 metrov dviga nad vsem južnoameriškim kontinentom.

MEXCALTITAN, NAYARIT, MEHIKA (21° 54' S – 105° 28' Z).

Vas Mexcaltitan, ki se dviga iznad vijugastega močvirnatnega predela obalne lagune, leži na 400 m dolgem osamljenem peščenem rtiču na severozahodni pacifiški obali Mehike v državi Nayarit. V septembru, proti koncu deževne dobe, ko vode lagune poplavijo vaške ulice in je vas podobna Benetkam, se vaščani po ulicah prevažajo s kanuji. Nekaj zgodovinarjev verjame, da je vas legendaren otok Aztlan, od koder naj bi domnevno izvirali Azteki. Mexcaltitan, ki je pol kopno, pol voda se ponaša z bogato naravno dediščino. Mreže kanalov, ki potekajo skozi nasade mangrovca nudijo zavetišče več kot 300 vrstam ptic. Mehška biotska raznovrstnost je ena izmed najbogatejših na planetu. Na samo 1,4 %

površini kopna živi več sesalcev (450) kot kjerkoli drugje na svetu. V Mehiki živi 10 % znanih živalskih in rastlinskih vrst.

VODNE ANTILOPE V DELTI OKAVANGA, BOCVANA (18° 45' J – 22° 45' V).

Pred 2 milijonoma let se je reka Okavango kot pritok velike reke Limpopoja izlivala v Indijski ocean, toda razpoke, ki so nastale ob močni tektonski dejavnosti, so preusmerile njeno prvotno strugo. »Reka, ki nikoli ne najde morja« zaključi tako svojo pot v Bocvani v 15.000 km² veliki notranji delti na začetku puščave Kalahari. V tem blodnjaku močvirij domuje 400 vrst ptic, 95 vrst plazilcev in dvoživk, 70 vrst rib in 40 vrst velikih sesalcev. V vodah delte Okavanga je skritih v otočkih rastlin, ki jim dajejo hrano in zaščito pred plenilci, nešteto vodnih antilop (*Kobus leche*), značilnih za močvirna okolja. Od leta 1996 spada delta Okavanga pod Ramsarsko konvencijo, ki se nanaša na varstvo mednarodno pomembnih mokrišč in vključuje 1075 lokacij na svetu, v katerih se skušajo trajnostno uskladiti družbene in gospodarske dejavnosti z vzdrževanjem naravnega ravnovesja.

BEMAHARSKI TSINGY, OBMOČJE MORONDAVE, MADAGASKAR (18° 47' J – 45° 03' V).

Nenavaden mineralni gozd *Tsingy* se nahaja na zahodni obali Madagaskarja. Ta kraška geološka formacija je rezultat erozije; kisli dež je počasi raztapljal apnenčasto planoto in postopoma oblikoval ostre grebene, ki lahko segajo tudi do 30 metrov visoko. Skoraj neprehodni labirint (*tsingy* v malgaškem jeziku pomeni »hoja po prstih«) je zatočišče enkratne flore in favne, ki še do danes ni povsem popisana. Leta 1927 je bilo to področje razglašeno za naravni rezervat, od leta 1990 pa je del svetovne dediščine pod zaščito UNESCO. Madagaskar je 587.000 km² velik kos zemlje, ki je nastal ob velikih premikih kontinentov. Osamljen leži že 100 milijonov let v Indijskem oceanu ob obali južne Afrike in ima prav zaradi tega posebno in raznovrstno živalsko in rastlinsko življenje, včasih z arhaičnimi značilnostmi. Odstotek endemizmov je izjemen: več kot 80 odstotkov od približno 12.000 rastlinskih in skoraj 1.200 živalskih vrst, ki so bile popisane na otoku, zasledimo le tu; vendar pa skoraj 300 vrstam na Madagaskarju grozi izumrtje.

str. 157

POLJEDELJSKA POKRAJINA MED JEZOM AL MASSIRA IN MESTOM RABAT, MAROKO (32° 33' S - 6° 36' Z).

Sodobno poljedelstvo v Maroku je usmerjeno v intenzivno pridelovanje žitaric. Zaradi suhega in polsuhega podnebja večji del maroškega ozemlja namakajo. V Maroku, ki je s svojimi vodnimi tokovi in rekami bogatejši kot ostale države Magreba, gradijo ogromne nasipe namenjene namakanju 1,3 milijonov hektarjev površin. Skupna kapaciteta zbiralnikov 97. nasipov je leta 1967 znašala 2,3 milijarde m³, leta 2001 pa skoraj 15 milijard m³. 90 % celotne porabe vode je namenjene namakanju. Maroko že načrtuje gradnjo novih jezov, kljub dejstvu, da se prostornina zbiralnikov vode, zaradi nalaganja mulja, vsako leto zmanjša za 50 milijonov m³. Ta problem sicer spodbuja uvedbo novih ukrepov za preprečevanje erozije tal, ki je posledica silovitih padavin na izsušenih območjih, vendar bo potrebnih še nekaj desetletij za učinkovito rešitev.

POGLED NA BENETKE, BENEČIJA, ITALIJA (45° 35' S – 12° 34' V).

Benetke niso otok temveč otočje 118 otokov, ločenih z 200 kanali; čez te vodi več kot 400 mostov. Kanal Grande, »najlepša ulica tega sveta«, je glavna arterija mesta. Ob njem si je beneška aristokracija postavila najlepše srednjeveške in renesančne palače, zgrajene pa so bile tudi pomembne cerkve. Objekti, kot so Trg svetega Marka, doževa palača ali pa gledališče Fenice, simbolizirajo izjemno usodo Serenissime, povezane zlasti z obvladovanjem morja. Z ustanavljanjem svojih čezmorskih trgovskih središč, so Benetke namreč že leta 1000 nadzirale Jadran in kasneje celotno Sredozemlje. V 17. stoletju pa je prišlo do prevladale kopenske trgovine in s tem zatona Benetk z mednarodne trgovske scene. Lahko se zgodi, da bodo Benetke sedaj popolnoma izginile, saj so žrtev številnih poplav zaradi širjenja kanalov, pogrezanja zemlje in dvigovanja gladine morja (6 mm letno).

RISBA NA DVORIŠČU VAŠKE HIŠE, ZAHODNO OD DZODHPURJA, RADŽASTAN, INDIJA (26° 21' S – 72° 45' V).

V indijski državi Radžastan so dvorišča in zidovi hiš porisani z dekorativnimi motivi iz apna ali drugih mineralnih snovi. Tradicija je stara skoraj 5.000 let in se je ukoreninila predvsem na podeželju. Zenske ustvarjajo risbe na dva načina: eden način je risanje geometrijskih figur, ki jih imenujejo mandana, drug način pa je risanje živalskih in človeških podob, ki jih imenujejo thapa. Pred velikimi prazniki zidove in tla, ki jih krasijo risbe, prekrijejo s kravjimi iztrebki in mešanico blata in jih nato obnovijo. Poleg estetskega značaja imajo te risbe tudi družbeno vlogo, ker naj bi pričale o blagostanju prebivalcev hiše, ki jo krasijo risbe, prinašale pa naj bi tudi srečo in obilje. Samo tiste družine, ki žalujejo, ne okrašujejo svojih domov.

BORA BORA, POLINEZIJA (16° 30' J – 151° 44' Z).

Bora bora je 38 km² velik otok Leewardskega otočja, ki je od leta 1946 francosko ozemlje. V polinezijskem jeziku pomeni Bora bora »prvorojeni«. Otok je izstopajoči del sedem milijonov let starega ognjenika. Obdan je s palmami pokritim koralnim grebenom. Laguno z odprtim morjem povezuje prehod Teavanui, ki omogoča tovornim in vojaškim ladjam dostop do otoka. Med leti 1942 in 1946 je bil otok ameriško vojaško oporišče. Vse koralne oblike na svetu, ki prekrivajo le 284.000 km² morskega dna (polovico države Texas), se nahajajo v tropskih območjih, kjer primerne temperature vode omogočajo njihovo rast. Ta področja se ponašajo z izjemno biotsko raznovrstnostjo. Od dva milijona živalskih in rastlinskih vrst jih na tem področju živi kar 100.000. Več kot 50 % koralnih grebenov (80 % se jih nahaja na gosto poseljenih področjih) je poškodovanih zaradi človekove dejavnosti.

str.158

MLAD KOŠARKAR OSNOVNE ŠOLE TORRANCE CORNERSTONE, LOS ANGELES, KALIFORNIJA, ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE (33° 50' S – 118° 20' Z).

Podoba šolarja, ki igra košarko na šolskem dvorišču je nekaj povsem običajnega za ameriški šolski sistem. Športne spretnosti so pomemben kriterij pri podeljevanju štipendij. V ZDA, kjer je od šestega do šestnajstega leta šolanje obvezno, se 5,4 % prebivalstva odloči za nadaljevanje. A veliko ljudi po svetu še vedno nima možnosti izobraževanja. V Afriki le 5 % otrok obiskuje osnovno šolo. V državah v razvoju 110 milijonov otrok ne hodi v šolo, saj osnovna šola ni obvezna. Na začetku tretjega tisočletja je žalostna resnica, da eden od petih odraslih na svetu ne zna pisati in ne brati. Od približno 900 milijonov nepismenih odraslih ljudi, jih 98 % živi v državah v razvoju, dve tretjini nepismenih predstavljajo ženske.

OBRIS KOLIBRIJA V NAZCI, PERU (14° 41' J – 75° 08' Z).

Pred dva tisoč leti je ljudstvo Nazca vrisalo v tla perujske pampe veličastne geometrijske oblike, ki predstavljajo ljudi in živali. Lik kolibrija, ki meri okoli 98 km je eden izmed osemnajstih obrisov ptic iz tega področja, ki ga je leta 1994 UNESCO razglasil za svetovno dediščino človeštva. Zahvaljujoč raziskavam in trudu nemške matematičarke Marie Reiche, ki se je od leta 1945 do svoje smrti leta 1998 posvečala umetninam v Nazci, lahko še danes občudujemo risbe, ki po vsej verjetnosti predstavljajo astronomski koledar. Nasco Lines (obrise v Nazci) in druga pomembna arheološka odkritja v okolici, ogrožajo plenilci grobnic, dobičkarji, množice turistov, erozija in industrijsko onesnaževanje.

ŠKODA, KI JO JE POVZROČIL ORKAN V OKROŽJU OSCEOLE, FLORIDA, ZDA (28° 17' S – 81° 24' Z).

22. februarja 1998 je orkan, ki je udaril na obalo z vetrovi s hitrostjo 300 do 400 km na uro, opustošil tri okrožja v središču Floride in zaključil svoje divjanje v okrožju Osceone. Zahteval je 38 življenj, porušeni je bilo na stotine domov. Ta vrsta orkana je povezana s klimatskim fenomenom el Nina, ki vsakih pet let povzroča hude vremenske spremembe po vsej zemeljski obli. S svojimi škodljivimi dejavnostmi je človek resno ogrozil naravno okolje in tako zmanjšal sposobnost ublažitve ekstremnih klimatskih pojavov. Posledice naravnih katastrof pa še dodatno spodbujamo z nameščanjem infrastrukture in naselij na izpostavljeni področja. V devetdesetih letih 20. stoletja je bilo štirikrat več naravnih katastrof kot v petdesetih letih. Gospodarsko škodo, ki so jo povzročile te katastrofe, so ocenili na 608 milijard dolarjev.

HIŠA NA KEREMMI V ZALIVU KERNIC OB OSEKI, FINISTERE, FRANCIJA (48° 39' S – 4° 13' Z).

Ta hiša je bila zgrajena leta 1953 na obrežju Rokavskega zaliva v Bretaniji, na ozkem granitnem jeziku, ki podaljšuje sipine Keremma in povsem zapira zaliv Kernic, puščajoč čolnom le ozek prehod do zaliva. Vsakodnevno naraščanje in

upadanje vodne gladine (za okoli 8 m višinske razlike), ki ob oseki razkrije širna peščena prostranstva, in močni morski tokovi, so počasi razjedli krhko podlago osamljenega bivališča. Hiša je bila leta 1983 od morja oddaljena 45 km, leta 1999 pa še samo 2 m. Marca 2000 je neizbežno posedanje sipine prisililo lastnika, da je hišo podrl, preden bi se sesula. Agencija za ohranitev obale skuša zaščititi sipine Keremma pred erozijskim delovanjem morskih valov. Plimovanje, dnevno nihanje morske gladine, je značilno za vsa svetovna morja, vendar višinske razlike variirajo od 2,5 cm v Sredozemskem morju do več kot 16 m v kanadskem zalivu Fundy v Atlantskem oceanu.

str.159

PRIDOBIVANJE ZLATA V BLIŽINI DAVAOA, OTOK MINDANAO, FILIPINI (7° 04' S – 125° 36' V).

Iskalci zlata na otoku Mandanao si na kraju, kjer se nahaja zlata žila, postavijo zatočišča iz vej in ponjav, ki jih pritrdijo na podnožje gora. Rovi, po katerih se nepretrgoma koplje, so postali krhki zaradi prepletene mreže majhnih rogov, ki se pogosto zrušijo v času monsunskih nalivov in terjajo na desetine smrtnih žrtev. Za izkopavanje 40 kg zlata na dan se pogosto uporabljajo rudimentarna orodja, kot so kladiva in dleta. Od prazgodovine do danes so izkopali že 150.000 ton zlata, ena tretjina se ga je uporabila za izdelavo zlatnine, tretjino predstavljajo zlate zaloge držav, ostalo pa je izginilo. Vsako leto se pridobi skoraj 2.500 ton zlata, predvsem v Južni Afriki (20 %), v ZDA (15 %) in v Avstraliji (13 %).

ODPADKI IZ RUDNIKA ZLATA NA OBALI OTOKA MINDANAO, FILIPINI (6° 52' S – 126° 3' V).

Izkoriščanje nahajališč zlata na otoku Mindanao na jugu Filipinov predstavlja pomemben gospodarski vir za državo, ki je v zadnjih letih proizvedla v povprečju 8 ton zlata na leto. Odpadki in usedline, ki ostanejo po izpiranju in prebiranju te dragocene kovine, se enostavno odmetavajo v morje. Ti odpadki, imenovani holders, povzročijo motnost vode in ogrožajo morsko favno in floro na obali in na odprtem morju, zlasti pa ogrožajo koralne polipe, ki so zaradi simbioze z zooksantelami močno odvisni od svetlobe. Prav tako se kemične snovi, kot so živo srebro in solna kislina, ki se uporabljajo pri čiščenju in rafiniranju zlatih zrn, spustijo v morje. Zaradi njihove toksičnosti je stopnja onesnaženosti morja vedno večja. Januarja 2000 je cianid, ki se uporablja pri postopku ekstrakcije, stekel iz romunskega rudnika zlata in povzročil ogromno škodo v madžarski reki Tisi.

GOZDNAT OTOČEK NA JEZERU POLOTOKA KENAI, ALJASKA, ZDA (60° 46' S – 150° 12' Z).

Aljaska, ki obsega milijon in pol km², je največja država ZDA. Polotok Kenai na južni obali varuje pred stalno zamrznjenostjo tal oceansko podnebje. Polotok je bogat z gozdovi in bistrimi jezери, v katerih se zrcali nebo, dokler jih zima ne zaledeni. V jezerih živi veliko različnih vrst rib, med drugimi tudi ameriške postrvi, ščuke in lososi, ki so pomemben vir prehrane črnega in rjavega medveda. Lososi so zanimivi za športni in komercialni ribolov. 10 milijonov lososov vsako leto predelajo v tovarnah na Aljaski, ki je največja proizvajalka konzerviranega lososa.

PEPEL DREVEŠA BLIZU HRIBOVJA GOROHOUI KONGOLI, BUONA, SLONOKOŠČENA OBALA (5° 06' S – 6° 34' Z).

Po požaru na severovzhodu Slonokoščene obale, kjer prevladujejo grmičaste savane in redki gozdovi, se je to drevo, ki ga je podrl veter ali strela spremenilo v pepel. Požari, ki jih zaradi pastirskih ali lovskih tradicij zanetijo savanska ljudstva v Zahodni Afriki, vsako leto uničijo do 30 % grmičevja. Po požaru nastali pepel je neke vrste naravno organsko gnojilo, ki spodbuja regeneracijo krmilnih in pašnih rastlin. S požari se uničijo visoke trave, kar olajša zasledovanje divjadi. Številni požari, ki jih zanetijo v poznem sušnem obdobju, postanejo neobvladljivi in uničujejo drevesa ter pospešujejo erozijo. V tej državi vsako leto uničijo 3,1 % gozdov, kar predstavlja največji delež v Afriki. V Zahodni Afriki se skoraj 90 % neobdelanega lesa in oglja porabi za kurjavo, kajti 90 % prebivalstva za kurjavo uporablja izključno les. Les je še vedno primarni vir energije za 2 milijardi ljudi na svetu, ki nima dostopa do drugih energetskih virov.

str.160

UFFINGTONSKI BELI KONJ, OXFORDSHIRE, ANGLIJA (51° 34' S – 1° 33' Z).

Ta 111 m dolg obris konja je vgraviran v apnenčasto podlago hriba ob vznožju razvalin gradu Uffington v provinci Oxfordshire, zahodno od Londona. Podobnost tega konja s tistim, čigar podoba je krasila starodavne kovance, poraja misel, da so ga v mlajši železni dobi, okoli leta 100 pr. n. š. izdelali Kelti. Po lokalni tradiciji predstavlja ta podoba zmaja, narisane v čast sv. Juriju, ki naj bi po legendi premagal pošast na bližnjem hribu. Najverjetneje je risba

posvečena kultu keltske boginje Epone, ki naj bi se pogosto pojavljala v podobi konja. Vgravirani beli konji, ki krasijo tudi hribe witshirskega območja, so ostanki pradavnih običajev, ko je človek v naravo vrisoval podobe svojih sanj in moči.

KARAVANA DROMEDARJEV V OKOLICI NOUAKCHOTTA, MAVRETANIJA (18° 09' S – 15°29' Z).

Dromedarji (enogrbne kamele), ki so odlično prilagojeni za življenje v puščavi, so pomembna nacionalna živina tako v Mavretaniji kot v vseh državah ob Sahari. Z udomačitvijo enogrbnih kamel so ljudje lažje osvojili puščavo in razvili čezsaharske trgovske poti. Puščavska ladja, kot jo tudi imenujejo, poje na dan le 10 do 20 kg rastlinja. V hladni sezoni je lahko brez vode tudi do tri mesece. V poletnem obdobju, ko bi človek zaradi dehidracije podlegel že v 24 urah, zdrži dromedar brez vode nekaj dni. Tudi ko se ne hranijo, jim zaloga maščob v grbi omogoča preživetje. Z vodo varčujejo tako, da se jim telesna temperatura zviša za 6 do 8 °C in s tem prepreči potenje. V Mavretaniji jih Mavri vzrejajo za meso, mleko, usnje in volno. Leta 2001 so v Mavretaniji vzredili milijon enogrbnih kamel.

VULKAN PINATUBO SEVERNO OD MANILE, LUZON, FILIPINI (15° 08' S – 120° 21' V).

Izbruh vulkana Pinatubo leta 1991, največji v 20. stoletju, je v atmosfero poslal 30 milijonov metričnih ton sulfatov v višini do 25 km. Ti so ustvarili tančico aerosolov, ki je začasno znižala količino sončnega žarčenja, ki jo sprejme planet, od 200 do 196 vatov na kvadratni meter. To je v letih 1992 in 1993 rezultiralo v globalnem padcu zemeljskih temperatur za več desetih stopinje. Znane so tudi posledice dveh drugih močnih izbruhov, vulkana Agung v Indoneziji leta 1963 in El Chichón v Mehiki leta 1982. Vendar pa so atmosferski in klimatski učinki teh dogodkov začasni in ne bi smeli preusmeriti pozornosti od globalnega segrevanja, ki ga povzroča človekova aktivnost, še zlasti krčenje gozdov in naraščajoča poraba fosilnih goriv, ki se je v zadnjih petdesetih letih povečala kar za štirikrat, medtem ko se je število svetovnega prebivalstva le podvojilo.

VAS BACOLOR POD PLASTJO BLATA, OTOK LUZON, FILIPINI (14° 59' S – 120° 39' V).

Po skoraj šestih stoletjih mirovanja je leta 1991 izbruhnil ognjenik Pinatubo na otoku Luzon na Filipinih. 18 milijonov m³ obsegajoč oblak pepela in žvepljenih plinov, ki je dosegel 35.000 m v višino, je uničil življenja 14 km naokoli. Močan orkan je prah spremenil v blato, imenovano lahars, ki je nekaj dni po izbruhu prekril celotno vas. Nekaj let po izbruhu se ta fenomen še vedno pojavlja, nazadnje leta 1995 v Bacoorju. 15. junija 1991, pred katastrofalnim izbruhom, je bilo evakuiranih 60.000 ljudi, kar je gotovo pripomoglo k manjšemu številu smrtnih žrtev. Umrlo je 875 oseb, milijon jih je bilo ranjenih. 600 milijonov ljudi na svetu živi v strahu pred izbruhi ognjenikov, čeprav druge naravne katastrofe terjajo več smrtnih žrtev. V zadnjih petnajstih letih je v naravnih katastrofah izgubilo življenje 560.000 ljudi (v letih 1998 in 1999 kar 120.000); 15 % smrtnih žrtev povzročijo neurja, 30 % potresi, polovico poplave in naravni pojavi, katerih posledice so zaradi človekovih posegov v okolje vse hujše.

str.161

ZALEDENELA POKRAJINA, TERITORIJ NUNAVUT, KANADA (75° 57' S – 92° 28' Z).

Ozemlje Nunavut je poseljeno z več kot 20.000 Inuitov, ki predstavljajo 85 % lokalne populacije. Ime Nunavut v jeziku Inuitov, Inuktitutu, pomeni »naša zemlja«. Leta 1999 je to ozemlje dobilo status teritorija. Ta teritorij z otoki, vodami in ledom zavzema 2 milijona km² in je od polarnega kroga oddaljeno 200 km. Pozimi, ko se temperature spustijo do -37 °C, se plast večnega ledu iz središča Arktike in obalna plast ledu, ki nastaja s poledenitvijo voda v ustjih rek in v zalivih, združita in zaledenela pokrajina postane primerna za pasje vprege in vožnje z motornimi sanmi. V poletnem obdobju se zaradi pokanja ledu oblikujejo plavajoče plošče, imenovane pack. Med plavajočimi ploščami potujejo kiti, drugi morski sesalci in tovarne ladje. Že nekaj let se led začne lomiti prezgodaj. Leta 2000 niso v Severozahodnem prelivu sploh potrebovali ledolomilcev, saj je bilo to področje popolnoma brez ledu. Ta pomorska pot povezuje Azijo in Evropo preko Nunavutskih otokov in ne preko Panamskega prekopa.

OKO MALDIVOV, KORALNI OTOK SEVERNEGA MALEJA, MALDIVI (4° 16' S – 73° 28' V).

Oko Maldivov je koralna tvorba, ki se je razvila na skalni podlagi, od katere je ostala le še obročasta čer okoli plitve lagune. Če bi se morska gladina dvignila, bi bilo otočje Maldivov z najvišjo točko 2,5 m, prvo potopljeno ozemlje, zato so že začeli s projekti nasipavanja. Šestindvajset velikih atolov je sestavljenih iz 1.190 otokov, od katerih je 300 otokov postalo privlačna turistična destinacija. Turizem na Maldivih se je po letu 1972, po postavitvi prvega letoviškega centra, začel hitro širiti. Danes je na Maldivih 80 turističnih centrov, ki jih obišče okoli 300.000 turistov na leto. Mednarodni

turizem je, s skoraj 700 milijoni turistov in 476. milijardami dolarjev dohodka v letu 2000, postal najpomembnejša gospodarska dejavnost na svetu. Glede na razširjenost turizma je nujno, da se gostiteljskim skupnostim zagotovi gospodarska korist, ki jih prinaša ta sektor, seveda brez uničevanja naravne in kulturne dediščine. Eden od odločujočih dejavnikov je odnos turistov.

GUGGENHEIMOV MUZEJ V BILBAU, BASKIJA, ŠPANIJA (43° 24' S – 2° 91' Z).

Guggenheimov muzej je bil odprt leta 1997, tri leta po postavitvi temeljnega kamna. Muzej je vključen v program prenove tega industrijskega mesta. Stroški gradnje muzeja, ki ga je s pomočjo računalniškega programa zasnoval kalifornijski arhitekt Frank O. Gehry, so dosegli 100 milijonov dolarjev. Struktura zgradbe, ki spominja na ladjedelniško tradicijo, je iz stekla, jekla in apnenčastih kamnov ter delno prekrita s titanom. Muzej stoji na 24.000 m² površine in ima 11.000 m² razstavnega prostora, 19 sob ter eno izmed največjih galerij na svetu (130x30 m). Kot v vseh ameriških in evropskih muzejih, ki jih upravlja slavni mecen Fundacija Solomon R. Guggenheim, so tudi v tem muzeju razstavljena dela sodobne umetnosti. Letno število obiskovalcev Bilbaa je zaradi te kulturne zanimivosti naraslo z 260.000 na več kot milijon. Muzej je pospešil razvoj lokalnega gospodarstva, saj se je BDP Baskije povečal za petkrat.

DOGONSKA VAS V BLIŽINI BANDIAGARE, MALI (14° 23' S – 3° 39' Z).

Dogoni živijo na severovzhodu Malija že več kot pet stoletij. So staroselci, ki so se v strahu pred islamizacijo zatekli pod strmo steno Bandiagare, v bližini Moptija. Njihove vasi so utrdbe, kjer živi samo po ena družina. Hiše pravokotnih oblik, ki so zgrajene iz mešanice blata, slame in riževih plev, nimajo oken, a vsaka ima terasasto streho, na kateri sušijo pridelke. Vsaka skupnost postavi na skale več kašč za proso, ki so okrogle oblike in pokrite s stožčasto slamnato streho. Dogoni, ki naj bi jih bilo več kot 300.000, so znani po kakovosti svojih obrtniških izdelkov in posebnih animističnih obredih. Zaradi bogate kulturne tradicije Dogonov, je leta 1989 Unesco razglasil strme stene Bandiagare za kulturno dediščino človeštva.

str. 162

ALGE V ZALIVU MORBIHAN, FRANCIJA (47° 55' S – 2° 50' Z).

Več kot stoletje so imela gojišča ostrig privilegiran položaj pri seznanjanju z eksotičnimi vrstami. Leta 1920 je epidemija zdesetkala *Crassostrea gigas*, najbolj izkoriščano vrsto ostrig v Franciji. Nato je postala znana japonska vrsta, *Crassostrea gigas* in z njo nehote tudi druge živalske vrste in alge, ki danes živijo v vodah angleškega kanala in v Atlantskem oceanu. Primer je Sargasso (*Sargassum muticum*), rjava alga v zalivu Morbihan, ki je postala del lokalne flore. Ta obilna vrsta se je izredno uspešno prilagodila ekosistemu, čeprav je obstajala bojazen pred njeno veliko invazijo. Kljub uspešni prilagoditvi vrste, zahtevata bujna rast in gigantizem rjavih alg, ki bi lahko povzročila škodo lokalnim vrstam, poseben nadzor.

POKRAJINA MED SAFAWIJEM IN QASR BURQUEM V BLIŽINI MAFRAQA, JORDANIJA (32° 32' S – 37° 34' V).

Na severu Jordanije, ki ima od 500 do 600 mm padavin letno, prevladujejo stepe, kjer se pesek meša z vegetacijo – kot tu, med Safawijem in Qasr Burquem -, v nasprotju z večino države (80 odstotkov), ki je puščavska in prejme manj kot 100 mm padavin na leto. Na tem ozemlju, ki je dejansko skoraj obkroženo s tujimi ozemlji, je glavni vodni vir Jordan, reka, ki je državi dala svoje ime. Pri uporabi tega vodnega toka, ki sestavlja mejo med Izraelom in Jordanijo na zahodu, gre za regionalno geopolitično vprašanje. Problemi v zvezi z dostopom do vodnih virov se porajajo v vseh državah Bližnjega in Srednjega Vzhoda, zlasti v tistih, ki ne nadzirajo celotnega rečnega toka od izvira do izliva. Taka vprašanja zadevajo vode Tigrisa in Evfrata (Turčija, Sirija, Irak) ter vode Nila (Sudan, Egipt). Trenutno je na svetu približno deset konfliktov, povezanih s spori glede vode.

PALME V GORAH POLOTOKA MUSANDAM, OMAN (26°06' S – 56°16' V).

Apnenčaste gore, ki prevladujejo v sultanatu Oman, so dejansko morska dna, ki so se dvignila ob stiku Arabskega polotoka in oceanske plošče v času velikih tektonskih premikov. Polotok Musandam je osamljen na skrajnem severu, saj ga del Združenih arabskih emiratov loči od ostale države: dviga se nad Hormuško ožino, ki povezuje Perzijski zaliv z Omanskim zalivom. Na teh opustošenih višavah je rastje skromno, včasih pa ga sploh ni, in vendar se na tem reliefu z najvišjo točko na 2000 m nad morsko gladino po deževni dobi naselijo vaščani Shihuh, da bi pasli svoje črede. Okrog visoko ležečih polj ali kot tu, okrog dateljnovih palm, so prebivalci zgradili kamnite zidke. Ta sistem ni samo zaščita pred

požrešnostjo koz, ampak omogoča tudi zbiranje vode in omejevanje erozije prsti z zadrževanjem rodovitnega blata v času redkega, a močnega deževja, ki pozimi silovito lije.

VRTOVI DVORCA VAUX-LE -VICOMTE, MAINCY, SEINE-ET-MARNE, FRANCIJA (48°34' S – 2°43' V).

»Preproge po turškem okusu« ali parterji z vezeninastimi vzorci (parterres de broderies) iz obrezanih pušpanov na dvorcu Vaux – le – Vicomte so tako kot celoten park delo krajinskega arhitekta Andrea Le Notra (1613 – 1700). Naročnik dvorca, ki ga je kakšnih 18.000 delavcev gradilo pet let, je bil Nicolas Fouquet, dvorni minister za finance. Vrt, ki ga krasijo številne vodne ploskve in fontane, ponuja poglede v osi, dolgi 2500 m, zaradi katere je bilo treba uničiti dva zaselka. Mladi kralj Ludvik XIV., ki ga je Fouquet leta 1661 povabil v двореc, je bil zaradi blišča tega slavja tako ogorčen, da je sprožil preiskavo in dal ministra zapreti. Le Notru pa je bil podeljen naslov glavnega nadzornika kraljevega stavbarstva. Vrtovi versajskega dvorca, palače Ludvika XIV., Sončnega kralja, ostajajo Le Notrova največja umetnina, čeprav je zasnoval še druge klasične vrtove.

str.163

PEŠČENA SIPINA SREDI RASTJA NA OTOKU FRASER, QUEENSLAND, AVSTRALIJA (25° 15' J – 153° 10' V).

Na avstralski obali Queensland leži otok Franser, poimenovan po ženski, ki se je leta 1836, po brodolomu, zatekla na ta otok. S 120 km dolžine in 15 km širine je to največji peščeni otok na svetu. Na slabo rodovitni zemlji se je razširil tropski gozd, sredi katerega se v smereh vetra dvigajo široke sipine. Otok Fraser ima 200 sladkovodnih jezer, ki omogočajo preživetje vrečarjem, pticam in plazilcem. Leta 1860 so na otoku začeli s izsekavanjem gozda za izgradnjo Sueškega prekopa, v sedemdesetih letih 20. stoletja je postal zanimiv za tovarne peska, danes je zaščiteno ozemlje.

REKA LEONA, OBMOČJE SANTA CRUZ, ARGENTINA (50° 02' J – 72° 07' Z).

V Patagoniji, na vzhodnem delu narodnega parka Los Glaciares, se približno 50 km vije reka Leona, vse od južnega dela jezera Viedma, skozi gorovje Andov do največjega jezera v državi, jezera Argentino (1560 km²). Leono, ledeniško reko, napajajo bloki ledu, ki so se odlomili od ledenikov in so zaradi starosti in gostote rahlo turkizne barve. Ledeni bloki dajejo vodnemu toku značilno modro barvo, ki ji Argentinci pravijo ledeniška smetana. Leona je reko poimenoval argentinski raziskovalec Francisco Pascasio Moreno, ki je leta 1887 na tem območju preživel napad pume. Kot večina vodnih tokov v Patagoniji je tudi Leona bogata z različnimi vrstami rib, zlasti lososi in postrvmi.

STADION YANKEEJEV V NEW YORKU, ZDA (40° 50' S – 73° 56' Z).

Medtem ko se vedno več ameriških stadionov odloča za sintetično prevleko svojih terenov, stadion Yankeejev, ki leži v osrčju revne newyorške četrti, v Bronxu, skrbno neguje svojo travo. Bejzbolski stadion, ki sprejme 55.000 gledalcev pripada ekipi New York Yankees. Bejzbol je postal zanimiv kot nacionalni šport v ZDA že pred letom 1850 in je zelo hitro postal profesionalna igra. Bejzbol, s katerim se profesionalno ukvarja 150 milijonov ljudi, je, za odbojko, drugi najbolj razširjen šport na svetu, od leta 1992 je vključen tudi v olimpijske igre. Na svetovnem športnem dogodku, leta 2000 v Sydneyju, so se zbrali atleti iz 196. držav, ki so tekmovali v 28. športnih disciplinah. Olimpijske igre združijo skoraj vse države sveta v boju za športnimi dosežki. Na olimpijadi v Sydneyju je bilo podeljenih 1.658 medalj, od tega 1.271 (77 %) sedemintridesetim razvitim državam in 387 (23 %) državam v razvoju.

GOJITEV POVRTNIN V OKOLICI TIMBUKTUJA, MALI (16° 48' S – 3° 04' Z).

Gojiti povrtnine na sušnem območju Timbuktuja, v osrčju Malija, je zaradi nerodovitnih peščenih tal in klimatskih razmer (dnevne temperature dosegajo do 50 °C, letne padavine ne presegajo 150 mm) izjemno težko. Na peščenih vrtovih, ki jih sestavljajo majcene parcele, pridelujejo zelenjavo (grah, bob, lečo, fižol, zelje, solato, arašide...) za lokalno uporabo. Z vodo se strogo varčuje. Razvoj poljedelstva v Maliju je posledica velikih suš iz let 1973-1975, ko je nomadskim živinorejcem poginila skoraj vsa živina in so se preusmerili v poljedelstvo.

str.164

RAZPOKANO BLATO V CAMARGUEU, BOUCHES-DU-RHÔNE, FRANCIJA (43° 27' S – 4° 34' Z).

Preden se reka Rona (812 km) izlije v Sredozemsko morje, se razdeli v dva rokava, ki oblikujeta 750 km² veliko delto, sestavljeno iz naplavin. Ta delta je Camargue. 40 % mokrišča pokrivajo močvirja in vodna okna s somornico (od 0 do 12 g soli na liter), med katerimi se eno, imenovano baisses, poleti posuši in pusti za seboj razpokana blatna tla, ki jih prekrijejo solni nanosi. Camargue, katerega del je bil leta 1927 razglašen za naravni rezervat, daje zavetje raznovrstni favni, zlasti številnim vrstam ptic kot so močvirniki, plojkkljuni in pobrežniki. Bogastvo naravnega okolja omogoča človeku različne dejavnosti, od pridelovanja riža, vinogradništvo, ribolov, vzreje živine in izkoriščanje morskih solin, v katerih pridobijo skoraj milijon ton soli na leto.

SEBKHET ARIDAL V BLIŽINI RTA BOUJDOUR, ZAHODNA SAHARA, MAROKO (26° 12' S – 14° 05' Z).

Pri upadanju so vode Lemnaider, v deževni dobi, izdolble v pesek žlebove, v katerih se na površju nabirajo usedline soli. Sebkhe (presihajoča slana jezera), ki so značilni za sušne predele Magreba, se nahajajo na jugu Maroka, v osrčju Zahodne Sahare. Ta del puščave, ki se razteza ob Atlantiku v dolžino 2.500 km in zavzema 252.000 km² površine, je bil nekoč španska kolonija. Po odhodu Špancev ga je leta 1975 Maroko zahteval zase. Ob podpori Alžirije je osvobodilno gibanje Polisario razglasilo neodvisnost Zahodne Sahare in začelo oboroženi boj. Ustanovljena je bila Demokratična arabska republika Sahara, ki je mednarodna skupnost, kljub temu, da jo je priznalo več kot 70 azijskih in afriških držav, ne priznava kot uradno upraviteljico ozemlja.

ZAPUŠČENO MESTO PRIPIAT V BLIŽINI JEDRSKE ELEKTRARNE ČERNOBIL, UKRAJINA (51° 21' S – 30° 09' V).

Aprila 1986. leta je eksplozija v černobilski elektrarni povzročila eno izmed največjih jedrskih nesreč. Iz uničenega reaktorja se je dvignil radioaktivni oblak, ki so ga vetrovi raznesli po Ukrajini, Belorusiji, Rusiji in celi Evropi. Stodvajset okoliških naselji, med njimi tudi Pripjat s 50.000 prebivalci, je bilo evakuiranih. Natančno število žrtev še vedno ni znano, po ocenah pa naj bi več milijonov ljudi trpelo za posledicami sevanja (različne oblike raka, bolezni imunskega sistema). Decembra 2000 je bil ustavljen zadnji reaktor, ki je zagotavljal 9 % električne energije v državi. V zameno za zaustavitev reaktorja je Ukrajina dobila denarno pomoč v višini 2,3 milijarde dolarjev za gradnjo dveh novih jedrskih elektrarn. Jedrska industrija še vedno ni našla primerno rešitev za uničenje visokoradioaktivnih odpadkov z dolgo življenjsko dobo, ki jih proizvaja 433 reaktorjev v 32. državah in se kopičijo kar po zbirnih centrih.

km²

»DREVO ŽIVLJENJA«, NARODNI PARK TSAVO, KENIJA (2° 11' J – 38° 25' V).

Narodni park Tsavo na jugovzhodu Kenije je bil ustanovljen leta 1948. Čez park, ki je najobširnejši naravni rezervat v državi (21.000 km²) potekata cestna in železniška os Nairobi – Mombasa. Akacija v Tsavu-Est je simbol življenja v prostranih grmičastih savanah, ki so zatočišče divjih živali, ki se prehranjujejo z akacijevimi listi. Tsavo je že od nekdaj znan po svojih slonih, v sedemdesetih letih 20. stoletja pa so sem zatele številne debelokožne živali, ki so bežale pred sušo. Vendar so te živali, ki pojedjo 200 kg rastja dnevno, povzročile škodo naravnemu okolju. Težavo so rešili divji lovci, ki so hitro iztrebili 80 % od 36.000 slonov. Nosorogi so doživeli, zaradi svojih rogov, ki se uporabljajo za afrodisiak, enako usodo. Čeprav je prepoved mednarodne trgovine s slonovino in rogovi nosorogov omejila nadaljnje pobijanje teh živali, ostajata nezakonita trgovina in krčenje življenjskega prostora zaskrbljujoči grožnji.

str.165

CENTRALNA NAMAKALNA NAPRAVA, MA'AN, JORDANIJA (29° 43' S – 35° 33' V).

Samopogonska centralna namakalna naprava, ki jo je leta 1948 izumil Američan Frank Zybach in jo patentiral leta 1952, črpa vodo iz globoke plasti, 30 x 40 m, pod površjem. Centralni cevovod s škropilcem, ki doseže okoli 500 m v globino je pritrjen na traktorsko kolesje in namaka 78 hektarjev zemlje. Države Srednjega Vzhoda in Severne Afrike so bile v devetdesetih letih 20. stoletja največje uvoznice žitaric na svetu. Za proizvodnjo tone žitaric se porabi 1.000 ton vode. Da bi zadovoljile svoje naraščajoče potrebe, te države raje uvažajo žitarice, kot pa da bi jih proizvajale doma, kjer se soočajo s pomanjkanjem vode. V Jordaniji bi do leta 2010, ob sedanji porabi vode, podzemne rezerve cisto presahnile. Voda iz podtalnic se prekomerno črpa v ZDA, Indiji in na Kitajskem. Namakalna tehnologija porabi manj, se bolje odziva na potrebe rastlin in pri tem privarčuje od 20 do 50 % vode, ki se je uporablja v poljedelstvu.

LEDENIK PERITO MORENO, SANTA CRUZ, ARGENTINA (46° 36' J – 70° 56' Z).

Na jugu Patagonije, blizu čilske meje, leži narodni park Los Glaciales, ustanovljen leta 1937 in od leta 1981 del svetovne dediščine Unesca. Na tem zaščitenem območju je 13 ledenikov, ki se spuščajo od patagonskega celinskega ledeniškega

pokrova, po velikosti takoj za antarktičnim in grenlandskim. Perito Moreno je spredaj širok 4 km in visok 60 m, razprostira se na dolžini 52 km, spušča pa se proti enemu izmed rokavov jezera Argentino, potiskajoč pred seboj delce kamnin, iztrganih iz pobočij, ki erodirajo in oblikujejo pokrajino. Vsaka tri ali štiri leta ledenik prekine odtok vode na sotočju dveh rokavov jezera; naraščajoči pritisk vode nazadnje prelomi ledeno zaporo z glasnim pokom, ki se razlega več kilometrov naokoli. Ledeniki in polarni pokrovi predstavljajo 9 odstotkov vsega kopnega. Globalno segrevanje planeta, ki je delno povezano s človekovimi dejavnostmi, bi lahko zaradi taljenja ledenikov povzročilo dvig gladine oceanov od 9 do 88 cm do konca stoletja in tako bi rodovitna obrežja potonila.

TURISTKA V BAZENU V PAMUKKALAH (HIERAPOLIS), ANATOLIJA, TURČIJA (37° 58' S – 29° 19' V).

Zdravilne lastnosti izvirov tople vode, bogate z mineralnimi solmi, v mestu Pamukkale na zahodu Anatolije v Turčiji, so znane že od antike. Še leta 129 pr. n. š. so Rimljani tu osnovali termalno mesto Hierapolis, ki je bilo zaradi štirih potresov večkrat na novo pozidano, preden je prišlo do njegovega zatona v času bizantinskega imperija. Danes arheološki kraj Hierapolis sprejema številne obiskovalce. Na ostankih nekdanjega svetega vrelca je zgrajen motel z bazenom, katerega dno je posuto s fragmenti rimskih stebrov, in to zanimivost turisti zelo cenijo. Hierapolis (Pamukkale) je sicer del svetovne dediščine Unesca že od leta 1988, kljub temu so številni turistični objekti dolgo kvarili njegovo naravno podobo. Rušenje hotelov na zaščitenem predelu je bilo predvideno že leta 1992, izpeljali pa so ga leta 2001.

GEJZIR GRAND PRISMATIC, YELLOWSTONSKI NARODNI PARK, WYOMING, ZDA (44° 26' S – 110° 39' Z).

Yellowston, ki leži na vulkanski planoti med državami Montano, Idaho in Wyomingom, je najstarejši nacionalni park na svetu. Ustanovljen je bil leta 1872, obsega 9000 km² in predstavlja največjo koncentracijo geotermalnih predelov na svetu z več kot 10.000 gejzirji, termalnimi vreli in kadečimi votlinami (fumarolami). Gejzir Grand Prismatic je s premerom 112 m največji termalni bazen parka, sicer pa je po velikosti tretji na svetu. Barvni spekter, po katerem je dobil ime, nastaja zaradi prisotnosti mikroskopskih alg (cyanobacteria), ki rastejo hitreje v vroči vodi v središču bazena kot pa na obrobju, kjer je temperatura nižja. Narodni park Yellowstone, ki je od leta 1976 razglašen za biosferski rezervat, od leta 1978 pa je postal del Unescove svetovne dediščine, letno obišče preko 3 milijone ljudi. Severnoameriški kontinent, kjer se nahaja pet najbolj obiskanih naravnih znamenitosti sveta, sprejme vsako leto več kot 70 milijonov turistov, kar predstavlja desetino svetovnega turizma in kar petino svetovnega zaslužka od turizma.

str.166

STUPA V BODNATHU, BUDISTIČNI TEMPELJ, KATMANDU, NEPAL (27° 43' S - 85° 22' V).

V mestu Badnath stoji eden izmed najbolj čaščenih budističnih templjev v Nepal, ki ga obiskuje na tisoče tibetanskih beguncev. V stupi, ki predstavlja relikviarij v obliki gomile nad katero se dviga stolp, je shranjen drobec Budove kosti. V širino in višino meri tempelj 40 m in je eden največjih v Nepal. Arhitektura svetišča predstavlja prisposodbe vesolja in elemente stvarstva (zemljo, zrak, ogenj, vodo in veter). Budove oči so uprte v štiri glavne strani neba; trinajst stopnic stolpa pa predstavlja različna stanja na poti do najvišjega spoznanja, Nirvane. V času verskih praznikov je spomenik okrašen z rumeno glino in votivnimi zastavami. Budizem ima 350 milijonov privrženecv, od tega 99 % v Aziji. Več privrženecv imajo samo še krščanstvo, islam in hinduizem. V Evropi živi 2,5 milijona privrženecv budizma, največ jih je v Franciji, ki je imela leta 1976 200.000 pripadnikov budizma, dvajset let kasneje pa že 700.000.

MNOŽICA V ABENGOUROU, SLONOKOŠČENA OBALA (6° 44' S - 3° 29' Z).

Afrika ima 800 milijonov prebivalcev, torej 13 % vsega človeštva. Fotografija barvite množice, ki navdušeno pozdravlja fotografa je nastala v Abengourou, na vzhodu Slonokoščene obale. 40 % prebivalstva Slonokoščene obale je mlajših od 15 let (ta podatek velja za celoten afriški kontinent). Povprečna nataliteta na kontinentu je 5,1 otrok na žensko, medtem ko je svetovno povprečje 2,8. Počasna modernizacija, razvoj kulturnih in družbeno-gospodarskih programov vplivajo na postopno zmanjševanje rodnosti, vendar se rodnost v Afriki, kjer živi 70 % od 36,1 milijonov ljudi okuženih z virusom HIV, ne bo stabilizirala še nekaj desetletij. Posledice epidemije aidsa, ki pustoši predvsem po subharski Afriki, bodo imele velik vpliv na demografsko gibanje v tej svetovni regiji. V Afriki vsak dan umre zaradi aidsa 6.000 ljudi, okuži se jih okoli 11.000.

VAS V BLIŽINI PANDUCANA, FILIPINI (6° 15' S - 120° 36' V).

Območje Panducan je del Sulujskega otočja in leži v skupini Pangutaranskih otokov. Na otoku živi 400.000 pripadnikov ljudstva Tausung (ljudstvo morskih tokov), ki so se v preteklosti preživljali s tihotapljenjem, danes pa se ukvarjajo

predvsem s trgovanjem in ribolovom. Živijo v majhnih naseljih vzdolž koralnih obal. Njihove hišice stojijo na kolih in so narejene iz bambusa. Na Filipinih imajo kar 9 % koralnih grebenov, ki so zatočišče številnim živalskim in rastlinskim vrst. Zaradi uporabe cianola in eksplozivov pri ribolovu, ki uničujejo morsko favno, je 70 % koralnih grebenom močno poškodovanih. Med drugimi jih ogrožajo tudi usedline, ki so posledica erozije tal. Uničevanje koralnih grebenov je zaskrbljujoče za mnoge skupnosti, saj je njihovo preživetje odvisno od zdravja teh grebenov.

HAGIA SOPHIA, CARIGRAD, TURČIJA (41° 00' S - 28° 59' V).

Mesto Carigrad, nekdanj znan kot Konstantinopol, leži na obeh straneh Bosporske ožine, ki ločuje Evropo in Azijo. Na zahodnem bregu mesta se dviga Hagia Sophia, ki je bila zgrajena med leti 532 in 537, pod vladavino bizantinskega cesarja Justinijana. Cerkev, ki velja za pravi tehnični podvig tistega časa, krasi veličastna kupola s premerom več kot 30 m in višino 56 m. Ko so leta 1453 Turki porazili Konstantinopol je bila Hagia Sophia spremenjena v mošejo s štirimi minareti. Po ukazu vlade laične Republike Turčije je leta 1934 postala muzej, kjer so razstavljeni bizantinski mozaiki. Hagia Sophia, ki je bila devet stoletij krščanska, nato več kot 500 let muslimanska, predstavlja usodo Carigrada, edinega mesta na svetu, kjer se stikata dve celini. Krščanstvo ima dve milijardi pripadnikov, skoraj dvakrat več kot islam, ki jih ima 1,2 milijard. Do konca 21. stoletja naj bi se, glede na demografske napovedi, to razmerje obrnilo.

str.167

VELIKA AFRIŠKA ANTILOPA V NAMIBSKI PUŠČAVI, SWAKOPMUND, NAMIBIJA (24° 39' J - 15° 07' V).

Na atlantski strani Južne Afrike leži puščava Namib, ki zavzema petino države, saj obsega 1.300 km namibijske obale in sega 100 km v notranost dežele. Namibska puščava je zaradi biotskega bogastva edinstven kraj na svetu, čeprav njeno ime v jeziku Namov pomeni »kraj, kjer ni ničesar«. Skrivnost puščave je v tem, da se velike količine vlažnega zraka iznad Atlantika kondenzirajo ob stiku s puščavsko površino, ki se ponoči ohladi in jo ovijajo v gosto jutranjo meglo skoraj sto dni v letu. Megla, iz katere letno pade 30 mm padavin, je glavni vir vode in s tem življenja. Navlažen oranžno-rdeči puščavski pesek omogoča preživetje številnim živalskim in rastlinskim vrstam, zlasti insektom, ki lovijo vodne hlape. Na tem področju preživijo le tiste vrste, ki so po svojih evolucijskih lastnostih najbolj prilagojene ekstremnim puščavskim razmeram (suša, temperaturne razlike, skromni prehrambeni viri).

LET RDEČIH SRPAČEV V BLIŽINI PEDERNALESA, DELTA AMACURO, VENEZUELA (9° 57' S - 62° 21' Z).

Več kot tretjino površine Venezuele, od pokrajine Llanos do delte Amacuro, ob ustju reke Orinoco, sestavljajo mokrišča, ki so življenjski prostor rdečih srpačev. Te dolgokrake ptice, ki živijo v velikih kolonijah, gnezdi v krošnjah mangrovih dreves in se pri iskanju hrane nikoli ne oddaljijo za več kot nekaj kilometrov. Prehranjujejo se pretežno s kozicami, rakovicami in drugimi vrstami rakcev bogatimi s karotonom, ki daje srpačem značilno pigmentacijo. Njihovo rdeče perje, ki so ga domorodci uporabljali za izdelovanje pokrival in okrasja, se danes uporablja za izdelovanje umetnega cvetja. Srpači, ki jih lovijo zaradi mesa in perja, spadajo med ogrožene živalske vrste. Na območju Srednje in Južne Amerike živi danes manj kot 200.000 primerkov.

CORCOVADO NAD RIOM DE JANEIROM, BRAZILIJA (22° 54' J - 43°14' Z).

Kip Kristusa odrešenika, ki stoji na 704 m visokem skalnem špiku t.i. Corcovado (grbasti) kraljuje nad zalivom Cuanabara in nad celotnim Riom. Prvi portugalski pomorščaki, ki so se januarja 1502 zasedrali v zalivu, misleč, da so prodrli vse do ustja reke, so mesto poimenovali Rio de Janeiro (januarska reka). Mesto je bilo od leta 1763 do 1960 prestolnica Brazilije, danes pa je 59 km dolgo velemesto, ki ima 10 milijonov prebivalcev. Kip Kristusa Odrešenika je simbol največje katoliške skupnosti na svetu, ki šteje približno 141 milijonov oziroma 86 % brazilskega prebivalstva. Znotraj krščanske veroizpovedi, ki ima okoli dve milijardi pripadnikov po svetu (katoliki, pravoslavci in protestanti) prevladuje katolicizem z več kot eno milijardo vernikov.

DELAVEC POČIVA NA BALAH BOMBAŽA, THONAKAHA, KORHOGO, SLONOKOŠČENA OBALA (8° 53' S - 5° 49' Z).

V devetnajstem stoletju so iz angleških Antilov v zahodno Afriko prinesli prva semena *Gossypium hirsutum*, po svetu najbolj razširjene vrste kultiviranega bombaževca. Na začetku dvajsetega stoletja je ta surovina predstavljala 80 odstotkov svetovnega trga tekstila (danes 47 odstotkov). Evropske kolonialne sile so vzpodbujale pridelavo bombaža, da bi preprečile izvozni monopol Združenih držav Amerike in Egipta. Danes v tropski Afriki delavec ročno nabere na dan od 15 do 40 kilogramov bombažnih glav, strojno pa se nato ločijo vlakna, semena in odpadki. Tona surovega bombaža

vsebuje 400 kilogramov vlaken in 500 kilogramov semen, ki se jih uporablja za predelavo v olja za prehrano ljudi ali živali. Na severu Slonokoščene obale, še posebej v regiji Korhogo, plantaže bombaža, najdonosnejše kulture, zavzemajo 240 hektarjev. Okoli 300.000 ton bombaža, ki ga pridela 150.000 lastnikov plantaž, v svetovnem merilu ne pomeni veliko, na nacionalni ravni pa predstavlja ravnotežje agrikulturni prevladi velikih plantaž (kakavovca, oljnih palm, kavčukovca, ananasa) na jugu države.

str.168

INVAZIJA KOBILIC NA OBROBJU RANOHIRE, REGIJA IHOSY, MADAGASKAR (22° 27' J – 45° 21' V).

Madagaskarska žitna polja in pašnike že stoletja vedno znova uničujejo migracijske invazije kobilic (*Locusta migratoria*) ali rdečih kobilic (*Nomadacris septemfasciata*). Nekaj milj v dolžino, s populacijo, ki šteje tudi 50 milijonov insektov, se horda premakne za 40 km na dan in za seboj opustoši vse na svoji poti. Da bi izkoreninili to nadlogo, so oblasti izvedle masovno razprševanje insekticidov z letalom ali helikopterjem. Ne glede na to, pa sta strupenost človeku in okolju, ter razvoj odpornosti škodljivih insektov določila meje temu postopku. Nedavno odkrit naravni pesticid, izdelan iz gob, omogoča odstranitev teh rojev kobilic na organski način.

ODLAGALIŠČE ODPADKOV MESTA MEXICO, MEHIKA (19° 24' S – 99° 01' Z).

Gospodinjski odpadki se kopičijo po vseh celinah in postajajo velik problem vseh velikih urbanih središč, tako kot onesnaženje zraka, ki ga povzročajo zlasti avtomobilski promet in industrijske emisije. Mexico, ki ima približno 20 milijonov prebivalcev, proizvede skoraj 20.000 ton gospodinjskih odpadkov na dan. Kot v številnih drugih državah se polovica teh odpadkov vozi na odprta odlagališča. Prostornina odpadkov na planetu se veča z rastjo svetovnega prebivalstva in dohodkov. Tako na primer Američan letno proizvede 700 kg gospodinjskih odpadkov, torej približno štirikrat več kot prebivalec iz države v razvoju in dvakrat več kot Meksikanec. Vrh tega pa se je v zadnjih dvajsetih letih v industrializiranih državah prostornina odpadkov na prebivalca potrojila. Z recikliranjem, ponovno uporabo in zmanjšanjem prostornine embalaž bi bilo mogoče rešiti probleme onesnaževanja, do katerih prihaja zaradi odlaganja in zažiganja odpadkov (v Franciji znaša delež prvega še vedno 50 odstotkov, drugega pa 30 odstotkov letne prostornine gospodinjskih odpadkov).

CERKEV OB VZNOŽJU OGNJENIKA PARICUTIN, SAN JUAN PARANGARICUTIRO, MICHOCAN, MEHIKA (19° 27' S – 102° 14' Z).

Prečne ognjeniške osi, ki potekajo vzdolž severozahodne državne obale, zajemajo več kot 300 vulkanov in nedavno nastali ognjenik Paracutin, kateri se dviga v višino več kot 2.800 metrov. Februarja 1943. leta je kmet iz Michoacana opazil oblake dima nad poljem koruze, ki so napovedovali izbruh vulkana. V nekaj mesecih se je pojavil 450 metrov visok stožec vulkanskega pepela in lava je preplavila okoliške hiše. Mlad ognjenik je aktiven že več kot devet let, a ne povzroča nobenih nevšečnosti. Od vasice je ostalo ime Paracutin kot se sedaj imenuje ognjenik. Vse kar je ostalo od vasice San Juan Parangaricutiro je cerkveni stolp in cerkvena ladja, čigar vrh moli iz črne goste lave. Obiskovalci, turisti in občasno romarji na veliko noč poživijo to pokrajino s svojo prisotnostjo. 90 % mehiške populacije je katoliške veroizpovedi, zato imajo verski festivali in obredi pomembno vlogo v kulturi države. Guadalupska devica je mehiška svetnica in na njen praznik, 12. decembra, se odvija po državi okoli 1.500 procesij, kjer se zbere do 100.000 vernikov.

LEDENE GORE NA OBALI ADELIE, ANTARKTIKA (JUŽNI TEČAJ) (67° 00' J – 139° 00' V).

Te naplavljene ledene gore so se nedavno ločile od ledeniške ploščadi Antarktike, kar je vidno iz njihovih ploščatih oblik, ledene formacije pa so vidne na njihovih nazobčanih ploskvah. Skoraj 80 % površine je pod vodo, le majhen del ledene gore moli iz vode. Te ledene gore čaka enaka usoda kot 2.000 kml ledu, ki se vsako leto loči od Antarktike. Preden bodo popolnoma izginile, jih bodo počasi bodo razjedali vetrovi in valovi. Antarktika je ekstremno območje, temperature dosežejo tudi -79 °C in vetrovi dosegaajo hitrost 300 km na uro. Kontinent obsega 14 milijonov km² in vsebuje 90 % ledu oziroma 70 % rezerv sladke vode na zemlji. Od 19. stoletja je Antarktika predmet ozemeljskih sporov. Od leta 1959 je z Washingtonskim sporazumom, s katerim se je omejilo njeno izrabljanje na miroljubne in raziskovalne aktivnosti, dobila status mednarodnega ozemlja. Ruska postaja v Vostoku je iz globine 3.623 m izvlekla kos ledu, ki je omogočilo rekonstrukcijo več kot 420.000 letne zgodovine klimatskih in atmosferskih sestavin. Sestavni del atmosfere je tudi glavni krivec za globalno segrevanje, ogljikov dioksid, čigar koncentracija je danes največja.

VELIKI PLAMENCI NA OBREŽJU JEZERA LOGIPI, DOLINA SUGUTE, KENIJA (2° 15' S - 36° 35' V).

Belina natrona (natrijevega karbonata), kristaliziranega na črnem vulkanskem obrežju jezera Logipi, je lep kontrast modrozeleni barvi cepljivk, ki bujno rastejo v alkalni in nekoliko slani vodi. S ptičje perspektive se na tem obale izrisuje zanimiva oblika orjaške ostrige, obrobljene z nekaj biseri, ki so verjetno izviri sladke vode, nad katerimi se zgrinjajo plamenci. Te dolgokrake ptice prihajajo po hrano v plitvo vodo jezera, kjer mrgoli alg in malih rakcev, ki dajejo plamencem njihovo značilno barvo. Tako se ogromne kolonije velikih plamencev premikajo od enega do drugega jezera tektonskega jarka glede na letno razporeditev padavin, ki vplivajo na koncentracijo natrijevega karbonata in torej na razpoložljivost hrane. V času najhujše suše, ki je skoraj pet let vladala v Vzhodni Afriki, in sicer do leta 1998, so to območje zapustili. Na začetku tega leta pa je močno deževje, povezano s klimatskim pojavom El Nina, privabilo nazaj v Vzhodnoafriški tektonski jarek male in velike plamence, tako da jih danes tam živi skoraj tri milijone, torej več kot polovica vseh plamencev na svetu.

KARAVANA DROMEDARJEV V SIPINAH BLIZU NOUAKCHOTTA, MAVRETANIJA (18° 09' S – 15° 29' Z).

Sahara, največja peščena puščava na svetu, obsega 9 milijonov km² (enako kot ZDA), razdeljena pa je na 11 držav. Na njenem zahodnem robu je Mavretanija s tremi četrtinami puščavskih tal še posebej prizadeta zaradi širjenja puščave, do katerega prihaja zaradi človekove dejavnosti. S pretirano pašo, nabiranjem lesa za kurjavo in večanjem poljedelskih površin se počasi iztreblja rastje, ki pokriva obod velikih sipinskih masivov; to omogoča širjenje peska, ki danes že ogroža mesta, kot je Nouakchott, prestolnica države. V sušnih in polsušnih predelih (dve tretjini afriške celine) se občutljive obdelovalne površine hitro izčrpajo zaradi preveč intenzivnih poljedelskih tehnik in pretiranega izkoriščanja rastja. V drugi polovici 20. stoletja je bilo tako degradiranih 65 odstotkov afriške orne zemlje. Izčrpavanje zemlje pa povzroča upadanje poljedelskega donosa, kar vpliva na prehransko varnost. V tem začaranem krogu je revščina hkrati vzrok in posledica degradacije obdelovalnih površin in upadanja kmetijske produktivnosti.

NEDOKONČAN OBELISK, ASWAN, EGIPT (24° 01' S – 32° 58' V).

Za vedno pritrjen na svojo kamnito posteljo je ta obelisk obsojen na vodoravno lego in ne bo nikoli izpolnil svoje družbene vloge velikega simbola. Ko so ga skušali izklesati, se je zlomil in zato za vedno ostal v svoji kamniti zibelki. Največji obelisk ne svetu (težak je 1,2 metričnih ton in 42 m dolg) leži v kamnolomu v Aswanu, kot privlačna turistična atrakcija. Turizem je največji gospodarski sektor v Egiptu. Kljub velikemu upadu turizma med Zalivsko vojno leta 1991 in terorističnim napadom v Luxurju leta 1997, kjer je bilo ubitih 62 ljudi, od tega 58 turistov – je Egipt leta 2000 obiskalo kar 5 milijonov turistov, ki so egiptovski turizem obogatili za 4,5 milijard dolarjev. Za države v razvoju, kjer je vloga industrije vedno večja in je gospodarstvo močno odvisno od turizma, imajo takšni dogodki velike posledice, četudi se odvijajo v veliki oddaljenosti. Zaradi terorističnega napada na ZDA, je po septembru 2000 število turistov znova upadlo. Leta 1998 je imel Egipt za 2 milijardi dolarjev izgube.

KULTURA ČAJA V PROVINCI CORRIENTES, Argentina (27° 50' J – 56° 01' Z).

Rodovitna rdeča zemlja in redna deževja na območju Corrientesa nudijo najugodnejše razmere za kulturo čaja. Da bi prst zaščitili pred erozijo, so nasade čajevca zasadili po izohipsah, pred vetrom pa so jih zavarovali pred ogradami. V nasprotju z azijskimi in afriškimi državami, kjer mlade liste obirajo ročno, poteka pobiranje v Argentini mehansko, zlasti s posebnimi traktorji, ki vozijo med enakomerno posajenimi grmiči. Proizvodnja hibridnega čaja indijske vrste Assam, ki ga gojijo v tej državi, je nizka (50.000 ton na leto); pobirajo ga poleti in tako dopolnijo bogato zimsko proizvodnjo tradicionalnega *mate* čaja, vrste bodike, iz katere se pripravlja napitek, imenovan »jezuitski čaj«. Danes čaj gojijo v 40 državah; Indija, Kitajska, Šrilanka in Kenija same pridelajo 60 odstotkov svetovne proizvodnje.

POLJSKA DELA NA OBMOČJU PHITSANULOKA, TAJSKA (19° 32' S – 99° 43' V).

Osrednja ravnina Tajske, kjer se nahaja Phitsanulok, je rodovitno območje z vlažnim tropskim podnebjem, prava riževa kašča države. Kot tudi na drugih območjih države, žito sejejo in žanjejo predvsem ročno. Tajska je v zadnjih petdesetih letih v želji po povečanju izvoza potrojila površino orne zemlje; obdelovalne površine je pridobila na račun gozdnatih predelov. Gozdovi, ki so še v šestdesetih letih 20. stoletja zavzemali polovico ozemlja, poraščajo danes le še 28

odstotkov države. Povečano krčenje gozda vodi v zaskrbljujočo degradacijo prsti, saj erozija kmalu izčrpa gola tla. Pojav krčenja gozdov, ki je povezan s poljedelstvom, se sicer nanaša na vse azijske države, a na Tajskem je najizrazitejši. Južna Azija, kjer na 30 odstotkih celotne površine zemlje živi 60 odstotkov svetovnega prebivalstva, se tako sooča z velikimi pritiski na zemeljske vire.

OTOČKI IN PLITVINE, EXUMA CAYS, BAHAMI (24° 26' S – 76° 44' Z).

Otočje Bahamov, katerega ime izhaja iz španskega izraza *mar baha*, plitvina, se razteza v skoraj 1200 km dolgem polkrožnem loku v Atlantskem oceanu od Floride do Dominikanske republike. Sestavlja ga več kot 700 otokov (14.000 km² kopnega), od tega 29 stalno naseljenih in nekaj tisoč skalnatih koralnih otočkov, imenovanih *cayes*. Krištof Kolumb je 12. oktobra 1492, med svojim prvim potovanjem v Novi svet, pristal na teh otokih, natančneje na Samana Cayu. Bahami, ki so bili pomembno piratsko središče od 16. do 17. stoletja, so leta 1718 postali last Angležev in ostali angleški vse do razglasitve neodvisnosti leta 1973. Država je danes »davčni raj«, v katerem ni davka na dohodek. Velik delež virov dobiva iz bančnih dejavnosti (20 odstotkov BDP), zlasti pa iz turizma (60 odstotkov BDP), ki zaposluje dva od treh otočanov. Več kot tisoč ladij, torej 3 odstotki mednarodnega trgovskega ladjevja, je registriranih pod bahamsko zastavo. Žal pa so Bahami postali tudi pomembno križišče za tranzit drog (kanabis, kokain), namenjenih v ZDA.

S SNEGOM POKRITA POBOČJA OGNJENIKA KRONOTSKAYA, KAMČATKA, RUSIJA (56° 00' S – 160° 00' V).

Na vzhodnem koncu Sibirije se na skoraj 370.000 m² širi polotok Kamčatka. Ta regija Ruske Federacije je zelo redko poseljena (1 oseba na km²), zato se narava kaže v vsej svoji veličini. Polotok Kamčatka je geološko zelo mlado območje (staro manj kot milijon) s 160. ognjeniki, vključno s 30. aktivnimi ognjeniki. Leta 1996 je Unesco polotok razglasil za svetovno dediščino človeštva. Ognjenik Kronotskaya je najvišji ledenik (3.528 m) pacifiškega ognjenega obroča. Polotok krasi veliko toplotnih izvirov, slapov, gejzirjev in divjih rek. 9.000 km² naravnega rezervata Kronotski daje zatočišče številnim zaščitenim vrstam, med drugimi tudi kamčatskemu rjavemu medvedu, risu, sobolji in lisici. Aljaska s podobno pokrajino je povezana s Kamčatko preko Beringove ožine. Pred 26.000 leti je majhna skupina ljudi prečkala ožino preko njenega tedanjega zemeljskega mostu in se naselila po Ameriki. Siouxi, Inki in Guarani so njihovi potomci – vsi so prišli iz Kamčatke.

DETAJL REKE PJORSA, ISLANDIJA (63° 56' S – 20° 57' Z).

Reka Pjorsa (ali Thjorsa), najdaljša reka v Islandiji, si dolbe svojo 230 km dolgo strugo po z lavo prekritem terenu. Do oceana prenaša številne organske odpadke in minerale in od tod njena značilna barva. Otok prepreda široka mreža neplovnih rek, večinoma nastalih iz ledeniških hudournikov, katerih spreminjajoči se in vijugasti tokovi otežujejo postavitev kakršnih koli stalnih konstrukcij, kot na primer mostov ali pregrad. Vodna energija kljub temu zadovoljuje več kot 80 odstotkov potreb po elektriki in glede na to, da je izkoriščena le četrtina vodnega potenciala, ostajajo možnosti na tem področju velike. Med drugim Islandija načrtuje uporabo obnovljivih virov energije (vodnih, geotermičnih); razglasila je pionirsko odločitev, in sicer, da bo do leta 2040 preusmerila vse svoje gospodarstvo na to novo gorivo, ki ne povzroča onesnaževanja.

str.171

PIROGA NA REKI NIGER V OBMOČJU GAO, MALI (16° 12' S - 0° 01' Z).

Reka Niger izvira v hribovju Fouta Djallon v Gvineji in je s 4.184 km najdaljša afriška reka. V dolžini 1.700 km prečka reka Niger državo Mali in oblikuje velik zavoj, ki se vzpenja vse do južnega roba Sahare ter oskrbuje z vodo mesta kot sta Timbuktu in Gao. Ljudstva, ki živijo na bregovih reke in se preživljajo pretežno z blagovno menjavo, si s pirogami utirajo pot med bogato vodno vegetacijo, ki se obnavlja med kratkimi deževnimi dobami. Reka Niger omogoča sezonsko namakanje skoraj 5.000 km² površin, ki so namenjena predvsem pridelavi riža in povrtnine. Niger je glavni vir vode za skoraj 80 % prebivalstva države Mali, ki se preživlja z poljedelstvom in živinorejo.

SPLAVLJANJE LESA PO AMAZONKI, BLIZU MESTA MANAUS, AMAZONIJA, BRAZILIJA (3° 03' J - 60° 06' Z).

Na tem področju, kjer je zaradi zgoščenosti vegetacije onemogočen dostop do naravnih virov, je splavljanje edini možni način prevažanja lesa. Skupaj zvezana in še neobdelana debela, ki so predhodno skladiščena kar na Amazonki, se z vlečnimi ladjami transportirajo do bližnjih žag. Brazilija je peta največja svetovna proizvajalka industrijskega lesa in največja proizvajalka tropskega lesa. Ta glavni vir gospodarstva pa povzroča zaskrbljujočo deforestacijo za okoli 22.000 km² na leto. Zaradi krčenja gozda v kmetijske namene, namene rudarstva, gradbeništva, pridelavo goriv in drugih lesnih proizvodov, se je prvotna površina amazonskega gozda skrčila za 15 %. Poraba papirja in kartona se je od leta 1961 skoraj potrojila. Največ papirja in kartona porabijo razvite države Evrope, Severne Amerike in Japonska, ki predstavljajo le 19 % svetovnega prebivalstva, a porabijo kar 63 % različnih proizvodov iz papirja in kartona.

V DOLINI NILA FALAH POVEZUJE ŽITO V SNOPE, EGIPT (30° 49' S- 30° 28' V).

Falahi, egipčanski kmetje iz doline Nila, že stoletja uporabljajo pradedne poljedeljske tehnike: zemljo obdelujejo z motiko, žito žanjejo s srpi, snope žita prevažajo z osli ali kamelami. Dolina Nila, ki se razteza kot trak rodovitne zemlje od Juga do Severa Egipta je gosto naseljena s poljedeljskim prebivalstvom. Kljub temu, da je le 3 % egipčanskega ozemlja primerno za poljedeljske dejavnosti, je Egipt največja namakalna država v Afriki, saj kar 33.000 km² ozemlja predstavljajo namakalne površine. Proizvodnja žita, ki se je zaradi uporabe gnojil, med leti 1990 in 2000 povečala za 50 %, še vedno ne omogoča zadovoljevanje potreb niti za polovico hitro rastočega prebivalstva. Egipt, ki je leta 1999 uvozil kar 9,6 milijonov ton žita, sodi med največje uvoznice žita na svetu.

LEDENIK FOLGEFONNI NA VISOKIH PLANOTAH SORFJORDNA, NORVEŠKA (60° 14' S - 6° 44' V).

Ledenik Folgefonni, ki ga obkrožata fjorda Hardangerfjorden in Srrfjorden, zavzema 212 km² površine in je tretji največji ledenik države, ki ima kar 1.500 ledenikov. Raven, snežni pokrov ledenika, ki je značilen za območje z zmernimi podnebnimi vplivi, počasi drsi po vodnem sloju med skalovjem in ledom. Taljenje ledu v poletnem času oskrbuje vodo fjordov z muljem in ilovico in ji tako daje čudovito zeleno barvo. Zaradi globalnega segrevanja in povečanega učinka tople grede, se površina ledenikov zmanjšuje hitreje. Leta 1992 je v Riu de Jeneiru, v Braziliji, potekal Svetovni vrh o človekovem okolju in razvoju, kjer je teorija o vzrokih globalnega segrevanja močno pretresla mednarodno javnost. Leta 2001 je bil v Bonnu, v Nemčiji, podpisan sporazum o načinih izvedbe mehanizmov Kjotskega protokola iz leta 1997, ki industrializirane države zavezuje k zmanjševanju toplogrednih plinov do leta 2010. ZDA, ki s 5 % svetovnega prebivalstva izpustijo v ozračje kar četrtino emisij toplogrednih plinov, zavračajo sodelovanje v boju proti podnebnim spremembam, ki jih povzročajo človekove dejavnosti.

str.172

SUHA STRUGA REKE ATHI NA ZAHODU NARODNEGA PARKA TSAVO, KENIJA (2° 59' J – 38° 31' V).

Večina kenijskih vodnih tokov, med njimi tudi reka Athi, ki teče čez narodni park Tsavo, ni stalna in v vročini presahne. V sušnih obdobjih kljub temu masajski pastirji vodijo svoje črede govedi in koz v posušene struge, da bi se živina napojila v lužah, ki ostanejo v skalnatih kotanjah. Ko voda reke presahne, za seboj pusti svoje delo – presenetljive freske nanosov različnih vrst, gostot in oblik granitnega peska. Masaji so polnomadski pastirji, katerih preživetje je v celoti odvisno od živinoreje. Danes jih je samo še 15.000. Pri iskanju vode in pašnikov za živino prepotujejo dolge razdalje med Kenijo in Tanzanijo. Verjamejo, da jim je živino podaril stvarnik sveta Enkai. Kenijski vladni programi spodbujajo Masaje, da bi se preusmerili v poljedelstvo in se torej stalno naselili.

SREČANJE REKE URUGVAJ Z ENIM NJENIH PRITOKOV, MISIONES, ARGENTINA (27° 15' J – 54° 03' Z).

Argentinski tropski gozd, ki so ga na račun kmetijstva močno izkrčili, danes ne predstavlja več učinkovite zaščite pred erozijo. Močno deževje, značilno za provinco Misiones (2.000 mm na leto) izpira tla in odnaša veliko količino zemlje, bogate z železovimi oksidi v reko Urugvaj, ki tako dobi posebno oker rdečkasto barvo. Reka Urugvaj, dolga 1.612 km, se na svoji poti bogati s številnimi pritoki, polnimi rastlinskih ostankov in usedlin in se izlije v Atlantski ocean na področju Rio de la Plata, ki s svojimi 200 km širine predstavlja največji estuarij na svetu. Usedline, ki jih reka prenaša s seboj, se tam odložijo in se nalagajo v kanale pristanišča Buenos Aires, zato jih je potrebno redno čistiti, da ostanejo plovni. Nanosi, ki se kopičijo ob ustju rek lahko spreminjajo pokrajino z ustvarjanjem delt ali poglobljanju kopnega v morje.

GOJENJE ALG, BALI, INDONEZIJA (8° 43' J – 115° 26' V).

Alge so v antiki uporabljali izključno kot gnojilo, v šestnajstem stoletju pa so jih v obliki pepela uporabljali pri proizvodnji stekla. Danes 97 odstotkov alg gojijo v prehrabne namene. Od približno 30.000 v svetu poznanih vrst alg

jih izkoriščamo le nekaj deset. Med njimi so najbolj znane alge iz rodu *Chondrus crispus*, ki jih uporabljajo za carregen, sredstvo za želiranje, zgoščevanje in sredstvo za stabiliziranje v prehranbeni, farmacevtski in kozmetični industriji. Na Daljnem vzhodu predstavlja gojenje teh rdečih alg pomemben vir dohodkov za obalno prebivalstvo. Sadike alg so pritrjene na potopljenih vrveh, razpetih med koli, v smeri glavnega toka. Indonezija je šesti največji proizvajalec rdečih alg. Tržišče obvladujejo Filipini s 600.000 ton letno (30 odstotkov svetovne proizvodnje). Če pa upoštevamo vse vrste alg skupaj, pa v proizvodnji vodi Kitajska.

VINOGRADI, REGIJA LA GERIA, LANZAROTE, KANARSKI OTOKI, ŠPANIJA (28°48' S – 13° 41' Z).

Med sedmimi otoki, ki sestavljajo špansko otočje Kanarski otoki, je Lanzarote najbližje afriški celini. Meri 813 km², puščavska klima in popolna odsotnost rek in potokov na tem ozemlju otežujeta kmetijsko dejavnost. Vendar pa je vulkanski izvor otokov podaril otoku rodovitno črno prst, sestavljeno iz pepela in lapilov (drobcev lave), ki prekriva ilovnato, slabo prepustno plast. S posebno vinogradniško tehniko so se otočani prilagodili svojevrstnim naravnim razmeram: vinske trte sadijo posamično v sredino lijaka, ki ga izkopljejo v plast lapilov. Lijakasta oblika omogoča, da trta črpa vlogo, ki se nabira, nudi pa tudi zaščito, polkrožni kamniti zidci pa predstavljajo zaščito pred suhimi severovzhodnimi in saharskimi vetrovi. V vinogradih Gerie raste sladka, rdeča malvazija. Celotna španska vinogradniška proizvodnja znaša skoraj 12 odstotkov od približno 300 milijonov hektolitrov svetovne letne proizvodnje vina in je tako za Francijo in Italijo na tretjem mestu med državami proizvajalkami in izvoznicami vina.

str.173

DELAVNICE IN KADI ZA BARVANJE V FESU, MAROKO (34° 05' S – 4° 57' Z).

Četr barvarjev v Fesu ohranja avtentičnost: za barvanje že stoletja uporabljajo pravadne tehnike, ki se prenašajo iz roda v rod. Tekstilna vlakna iz volne ali bombaža in ustrojene kože ovc, koz, krav in kamel potopijo v valjavce, barvarske kadi s keramičnimi stenami, kjer jih obrtniki nato teptajo. Barvila izdelujejo v mlinih na vadiju Fes iz naravnih pigmentov: mak, indigo, žafran, datljeve koščice in antimon uporabljajo za pridobivanje rdeče, modre, bež in črne barve. Iz barvanih surovin nato izdelujejo po vsem svetu sloveče preproge in usnjene izdelke, dva glavna maroška obrtna izdelka, namenjena izvozu.

TEMPELJ AD – DAYR, PETRA, OBMOČJE MA'AN, JORDANIJA (30°20' S – 35°26' V).

Jordanija leži na strateškem položaju med Sredozemskim in Rdečim morjem. V 7. stoletju pred našim štetjem so se Nabatejci, nomadsko trgovsko ljudstvo, tu ustalili. Na jugu dežele, na stičišču šestih karavanskih poti, so v stene rožnatega in rumenega peščenjaka izklesali glavno mesto Petro, »kamen« v grščini. Nabatejska civilizacija je nadzorovala trgovino z redkim blagom (kadila iz Arabije, začimbe iz Indije, zlato iz Egipta, svila iz Kitajske, slonovina iz Nubije...) in obogatela z obdavčevanjem karavanskih poti, preden je leta 106 n. š. prišla pod rimski jarem. Na teh višavah tempelj ad – Dayr, zgrajen med 1. in 3. stoletjem n. š., gospoduje s svojo mogočno staturo (42 m v višino in 45 m v širino) nad kakšnimi 800 spomeniki Petre. Po zatonu nabatejske civilizacije so ga zasedli krščanski bizantinski redovniki in od tod izhaja njegovo ime ad – Dayr, »samostan«. Petra, od leta 1985 del svetovne dediščine Unesca, se že nekaj let sooča z zaskrbljujočo nevarnostjo: mineralne soli, ki se raztapljajo v podtalni vodi, dosega zaradi kapilarnosti podnožja spomenikov, se zajedajo v kamen in ga krhajo. Veter povzroča še dodatno postopno propadanje spomenikov.

KLAVNICA V BLIŽINI NEW DELHIJA, INDIJA (28° 36' S – 77° 12' V).

V zadnjih petdesetih letih je proizvodnja mesa narasla iz 44 milijonov na 216 milijonov metrskih ton – dvakrat več kot pa se je povečalo svetovno prebivalstvo. Pri proizvodnji mesnih izdelkov iz svinjine, perutnine in govedine se porabi več kot tretjina svetovnih žitnih pridelkov. Pri industrijskemu načinu krmljenja in pitanja živine za zakol se porabi 7 kilogramov žitaric za proizvodnjo kilograma govedine in 2 kilograma žitaric za kilogram perutnine. V svetu, kjer je vsak peti človek podhranjen in je proizvodnja žitaric nerazvita, se takšna poraba žitaric za krmljenje živali močno kritizira. Škandal okoli Bovine Spongiformne Encefalopatije (BSE), ki jo bolje poznamo kot bolezen norih krav je bila vzrok, da se je praksa krmljenja domačih živali postavila na sodišče in pravna razprava o uporabi rastnih hormonov na živini je povzročila zaskrbljenost o tem, kje so meje nekaterih proizvodenj.

str.172

POBIRANJE MANDLJEV NA MAJORKI, BALEARI, ŠPANIJA (39°36'S – 3°02'V).

Kot v vseh sredozemskih državah je zelo staro gojenje mandljev ostalo tradicionalno tudi na španskem otočju Balearov. Mandlje navadno pobirajo z ročnim klatenjem v ponjave, razgrnjene pod drevesi. Nizka rodnost mandljevcev (2 do 5 kg sadežev na drevo) se na splošno izravna z velikimi površinami nasadov: vendar pa se slednji znatno zmanjšujejo, saj se stara drevesa le redko nadomeščajo z novimi. Pridelovanje mandljev na teh otokih, ki je bilo nekoč bistveni del španske proizvodnje, predstavlja danes le še bore 3 odstotke. Španija pa je kljub temu druga na svetu po pridelovanju mandljev (za ZDA), z letnim pridelkom okoli 274.000 ton: skoraj 80 odstotkov tega pridelka porabijo evropske države, in sicer v različnih oblikah: posušene mandlje v slaščičarstvu, esenco grenkih mandljev za aromate ali mandljevo olje v kozmetiki.

str. 173

NARAVNI REZERVAT, BANC D'ARGUIN, GIRONDE, FRANCIJA (44° 39' S – 1° 15' Z).

Ob ustju kotline Arcachon, med Cap-Ferretom in sipino Pilat (s 106 m najvišja v Franciji), se izpod voda Atlantskega oceana na površju pojavlja Banc d'Arguin. Sestavljen je iz skupine peščenih otočkov, ki z vetrom in morskimi tokovi spreminjajo obliko in mesto v sorazmerno ustaljenih ciklih 80 let; leta 1972 je bil ta kraj, katerega površina variira od 150 do 500 ha, razglašen za naravni rezervat. Banc d'Arguin je namreč postojanka, kraj prezimovanja ali gnezdenja številnih vrst ptic selivk; tu srečamo predvsem od 4000 do 5000 parov veliko kolonijo kričave čigre (*Sterna sandvicensis*), ki spada med tri največje v Evropi. Toda kljub zaščitenosti je naravni rezervat ogrožen zaradi velikega navala turistov in pospešenega razvoja gojenja ostrig na njegovem obrobju. V Mavretaniji obstaja istoimensko zaščiteno območje, narodni park Banc d'Arguin, ki prav tako gosti številne kolonije ptic selivk.

V NEURJU PODRTA DREVESA V GOZDU V VOSGEZIH, FRANCIJA (48° 39' S – 7° 14' V).

26. decembra 1999 se je 348 od 515 okrožij na območju Vosgezov zbudilo brez elektrike, podrtih je bilo 10 odstotkov dreves, železniški promet je bil povsem ustavljen, pretrganih pa je bilo tudi 60.000 telefonskih linij. Najhujše neurje v zadnjih stoletjih, ki je pustošilo po Franciji in povzročilo smrt 79 ljudi, je najbolj prizadelo pokrajino Lorena. Močni vetrovi (169 km na uro v Parizu) so podrli več kot 300 milijonov dreves na celotnem območju države, kar pomeni triletni posek v državnih gozdovih (pri čemer je 70 odstotkov tega lesa prodanega). Državni gozdni urad, ki se je lotil obnove gozdov, si prizadeva za naravno odpornejše gozdove, ne da bi to prizadelo tržno gospodarstvo, ter spodbuja biološko raznovrstnost (bolje prilagojene mešane gozdove) in se izogiba pogozdovanju v ravnih vrstah. S tega stališča imajo posledice katastrofe tudi dobro plat.

GOJENJE POVRTNIN OB REKI SENEGAL V OKOLICI KAYESA, MALI (14° 34' S – 11° 46' Z).

Na zahodu Malija, blizu senegalske in mavretanske meje, je mesto Kayes pomembno etnično in trgovsko središče. Čez celotno območje teče reka Senegal, na bregovih katere gojijo številne povrtnine. Reka predstavlja pomemben vodni vir v tem saheljskem predelu. Vodo zajemajo in nosijo ženske v raznih posodah, kar omogoča ročno namakanje majhnih parcel, na katerih rasteta sadje in zelenjava, namenjena za lokalno tržišče. Reka Senegal, ki dobi to ime šele ob sotočju Bafinga (»črne reke«) in Bakoya (»bele reke«) nekoliko nad Kayesom, meri 1600 km in teče čez štiri države. Ob njenem toku so sicer urejeni namakalni sistemi, a oskrbujejo le 600 km² obdelovalnih površin, medtem ko njeno porečje, ki meri 350.000 km², oskrbuje z vodo skoraj 10 milijonov oseb.

LEDENIK DRSI V LAGUNO SAN RAFAEL, ČILE (46° 38' J – 73° 60' Z).

V medli poltemi dobi led modrikasto barvo. Ledenik, star več kot 30.000 let, počasi pridrsi v laguno San Rafael in napolni morsko jezero, ki ga ledene gore povezujejo s Pacifiškim oceanom. To je edino jezero, na tej oddaljenosti od tečajev, ki dosega morje. Ledenik drsi zelo počasi in hrupno od gora Campo de Hielo Norte, kjer obilje padavin (350 cm na leto, kar je šestkrat več kot v Londonu in devetinpetdesetkrat več kot v Riyadhu, v Saudski Arabiji) omogoča obstanek 4.200 km² ledenih površin. Ledeniki in večni sneg vsebujejo 70 % celotne sladke vode na svetu in so pomemben vir sladke vode, ki je za človeka nedosegljiva. Več kot 30 % jih je že onesnaženih ali neuporabnih. Čeprav se zdi, da je sladke vode v izobilju, ima samo tretjina človeštva dostop do nje.

str. 175

POKOPALIŠČE IRAŠKIH TANKOV V PUŠČAVI BLIZU AL-JAHRE, KUVAJT (29° 26' S – 45° 24' V).

Po iraškem napadu na Kuvajt, 2. avgusta 1990, je koalicija 28 držav, ki so jo vodile ZDA, s skoraj 760.000 možmi, 17. januarja 1991 začela operacijo Puščavski vihar, z namenom, da iraške okupacijske sile prisili k umiku iz emirata. Pred kopensko ofenzivo, ki se je začela 24. januarja in trajala samo 100 ur, je potekalo intenzivno zračno bombardiranje. Irak

se je umaknil iz Kuvajta. Zalivsko vojno so spremljale vse televizijske postaje in čeprav resnični spopadi niso bili prikazani, je zelo odmevala v javnosti. Spopad naj bi zahteval tisoče žrtev, stroški zanj pa naj bi dosegli 1 milijardo dolarjev. Svetovni proračun za stroške obrambe je v letu 2000 presegel 798 milijard. Samo delež ZDA, zahodne Evrope, Japonske in Avstralije skupaj znaša 517 milijard dolarjev. Ista skupina držav, ki sicer sestavlja tudi Odbor za pomoč in razvoj je leta 2000 namenila za pomoč pri razvoju najrevnejših držav samo 53 milijard dolarjev, približno desetino celotne vsote, namenjena za stroške obrambe.

MARAKEŠKE PREPROGE, MAROKO (31°32'S - 8°03'Z).

Poleg držav iz osrednje Azije in nekaterih držav iz Južne Amerike, se glavna središča izdelovanja preprog nahajajo na severu Afrike (Alžirija, Egipt, Tunizija in Maroko). Maroko je sicer ohranil tradicijo izdelovanja preprog v družinskem krogu in obrtniških zadrugah, toda bistveni del te proizvodnje danes poteka avtomatizirano. Preproge so tradicionalno tkane iz volne, simbola zaščite in sreče, svile in bombaža, včasih tudi iz kamelje in kozje dlake. Barve in motivi so značilni za posamezna področja izdelave; v Visokem Atlasu, ob vznožju katerega leži Marakeš, so toni najtoplejši, pogosto rdeči, oranžni in rumeni. Devdeset odstotkov preprog Visokega Atlasa je narejenih v mestih Tazenakht in Amerzgane, v glavnem jih tkejo ženske. Maroška preproga, nekoč namenjena le lokalnemu trgu, ima danes mednarodni ugled in postaja predmet cvetoče izvozne trgovine.

OPEKARNA VZHODNO OD AGRE, UTTAR PRADESH, INDIJA (27° 04' S – 78° 53' V).

Na obrobju Agre, metropole z 1,2 milijona prebivalci v zvezni državi Uttar Pradesh, v kateri sicer živi šestina indijskega prebivalstva, so zrasle številne opekarne. Ta mala podjetja dajejo ljudem delo v regiji, kjer je brezposelnost sicer izredno visoka. Problem brezposelnosti pesti celotno državo. Leta 1999 je bila Indija po BDP na prebivalca na 144. mestu na svetu (ob upoštevanju razlik v kupni moči denarne enote). Proizvodnja opek iz žgane gline je še najbolj primerna za urbana središča, na podeželju se običajno zadovoljijo s hišami iz tolčene ilovice, ki je seveda cenejša kot prava glina, a ne tako obstojna v slabših vremenskih razmerah. Hitra rast mesta Agre, kjer se je v zadnjih dvajsetih letih povečalo število prebivalcev za polovico, nakazuje dobro poslovanje vsem obrtnikom, ki izdelujejo gradbeni material.

PREVOZ KOZ BLIZU TOUMODIJA, YAMOUSSOUKRO, SLONOKOŠČENA OBALA (6° 35' S – 5° 01' Z).

Ti rejci živine potujejo v prikolicah tovornjakov skupaj s svojimi kozami in jih bodo nedvomno prodali na eni izmed mnogih tržnic na območju Yamossoukro, ki je od leta 1983 politična prestolnica Slonokoščene obale. Nomadska ljudstva saheljskih držav Zahodne Afrike, zlasti Peuli, se tradicionalno intenzivno posvečajo vzreji živine, katere velik del nato izvozijo v države ob obali. V zadnjih tridesetih letih je izboljšanje cestne infrastrukture v tej regiji, še posebno v Slonokoščeni obali, kjer se je število asfaltiranih cest potrojilo, zelo pripomoglo k razvoju trgovskih izmenjav. Razvoj komunikacij, tudi z mobilnimi telefoni in internetom, ki v večjih mestih Zahodne Afrike doživljata pravi razcvet, ponuja nove možnosti izmenjave, informacij in različnih dejavnosti med državami.

Majhna opomba: v tem tekstu je omenjeno ljudstvo Peuli (v originalu), v slovenskem prevodu Rokusa pa so omenjeni Fulani. Po moji je bolje pustiti originalno ime, ne vem pa, ce ni morda Fulani slovenski prevod imena tega ljudstva?? Lahko to kako preverimo? Meni se zdi sicer skoraj malo verjetno, da bi bila taka razlika.

str. 176

POLJEDELSTVO V BLIŽINI PULLMANA, DRŽAVA WASHINGTON, ZDA (46°42' S - 117°12' Z).

Poimenovana »Evergreen State«, zimzelena država, država Washington že desetletja razvija kulturo pšenice. Trudijo se prilagoditi topografiji terena, obzirno ravnajo z zemljo, ki je že zelo ogrožena zaradi erozijskih metod obdelovanja v preteklosti. »Agrobusiness«, ki združuje poljedelstvo, industrijo, raziskave in finančne investicije, uvršča Združene države na prvo mesto svetovnih izvoznikov žita (približno 35% vsega svetovnega izvoza), pridelka koruze (40%) in soje (blizu polovice na celotnem planetu). Genetske spremembe, še zlasti semen koruze in soje, omogočajo ustvarjanje variacij, odpornih proti parazitom ali tolerantnih do herbicidov, ki naj bi povečali pridelek. Čeprav so ti gensko spremenjeni organizmi še vedno v osrčju svetovnih polemik o njihovi prepovedi, predvsem zaradi relativnega nepoznavanja učinka na okolje in zdravje, pa so že dodobra uporabljeni v Argentini, Kanadi in zlasti v ZDA, kjer je polovica pridelane soje genetsko spremenjena.

VELIKI KORALNI GREBEN, QUEENSLAND, AVSTRALIJA (16° 55' J – 146° 03' V).

Veliki koralni greben, dolg 2500 km, ki se vleče ob severovzhodni avstralski obali in na katerem je zbranih 400 vrst koral, je največji koralni greben na svetu. To tiho svetišče podvodnega življenja, od leta 1979 zaščiteno območje

(predstavlja 15 odstotkov zaščitene morske površine na svetu), od leta 1981 pa del zaščitene svetovne dediščine Unesca, je pribežališče za več kot 1500 vrst rib in 4000 vrst mehkužcev, za ogroženo morsko kravo in za 6 vrst morskih želv od 7 živečih na našem planetu. Koralnjaki, ki ustvarjajo edini relief biološkega izvora na svetu, so polipi; živijo v simbiozi z avtotrofnimi koralinskimi algami *Zooxanthellami*, ki sodelujejo pri izdelavi apnenčastega ogrodja gostiteljev. Koralne čeri so bistvenega pomena za zaščito obal in oceanske favne, a so zelo občutljive za povišanje temperature vode; že pri najmanjšem povišanju propadejo. Zaradi tega pojava, ki je bil še zlasti očiten leta 1998 (ob prihodu El Nina), smo izgubili tisočletne koralnjake. Številne prizadete kolonije koralnjakov se začenjajo obnavljati, toda dejstvo, da bi zaradi segrevanja podnebja lahko prišlo do večanja števila pojavov, ki povzročajo njihov propad, je zaskrbljujoče.

TRŽNICA BLIZU OKROŽJA XOCHIMILCO, MEXICO, MEHIKA (19° 20' S – 99° 05' Z).

Ta mozaik raznobarnih sončnikov zakriva živahno, hrupno dnevno tržnico, postavljeno na ulicah glavnega mesta. Na zasenčenih stojnicah se prodaja sadje, zelenjavo, zelišča, tekstil in ročne izdelke. Uspešne tržnice so nacionalne institucije postavljene vsak dan po celi deželi. Tržnica, prav tako kot ročni izdelki, tradicionalne obleke, fasade zgradb in pisane barve kot je briljantno roza, znana kot mehikansko roza, izraza mehiško energičnost. Mehika je svetovni izvoznik, več kot 85 % izvoza gre v ZDA. Kljub ekonomski liberalizaciji, ki je pripeljala do podvojitve BDP na prebivalca med leti 1985 in 1999, še vedno ostaja neenakost pri razporeditvi dobrin. V mestnih območjih, kjer kmetijstvo ne more tekmovati z izvozom, predstavlja povprečni zaslužek samo četrtnina nacionalnega povprečja. Socialni nemiri, ki ogrožajo državo od leta 1994 so delno vzrok temu.

POPLAVLJENE HIŠE JUŽNO OD DAKE, BANGLADEŠ (23° 21' S – 90° 31' V).

Večji del Bangladeša, po katerem teče 300 vodnih tokov, med njimi Ganges, Bramaputra in Meghna, ki se s pobočij Himalaje spuščajo v Bengalski zaliv, zavzema ravnina delte, ki je podvržena monsunkemu podnebjju. Od junija do septembra, v času močnega deževja, reke prestopijo bregove in poplavijo skoraj polovico ozemlja. Del prebivalstva, ki je navajeno na te naravne cikle, stalno živi *vozovih*, efemernih rečnih otočjih, sestavljenih iz peska in blata, ki jih nanašajo tokovi. Toda leta 1998 sta bili dve tretjini države poplavljeni več mesecev; šlo je za največjo poplavo stoletja, v kateri je izgubilo življenje 1300 oseb, domove pa 31 milijonov prebivalcev Bangladeša. Z 922 prebivalci na km² spada Bangladeš med najgosteje naseljena ozemlja na svetu, obenem pa je ena izmed najrevnejših držav: 32 odstotkov ljudi živi z manj kot enim dolarjem na dan. Če bi se gladina morja dvignila, in to je močna posledica segrevanja podnebja, bi se težave te države še poslabšale, saj bi v valovih lahko dokončno izginil velik del njenih riževih polj.

str.177

KMETIJSKA POKRAJINA BLIZU COGNACA, CHARENTE, FRANCIJA (48° 34' S – 2° 43' Z).

V 19. stoletju je kodravost, ki jo povzroča trtna uš *Phylloxera vitis*, opustošila skoraj polovico vseh francoskih vinogradov, med njimi tudi vinograde v Charenteju. Velik del vinske trte so nadomestili nasadi žit, ki še danes prevladujejo v tej regiji. Sčasoma so bili vinogradi v okolici mesta Cognac obnovljeni, proizvodnja istoimenske alkoholne pijače pa počasi, a vztrajno narašča. Trta *ugni black* (znana tudi kot *saint-emilion*) raste na apnenčastih tleh in daje vino, ki se po destilaciji in staranju v hrastovih sodih spremeni v konjak. Zaloga konjaka, ki se trenutno stara, presega količino 1 milijarde steklenic. Blagovna znamka Cognac je s pravnim aktom zaščitena od že leta 1909 in se sme uporabljati samo za konjak iz te regije, ki je razdeljena na šest leg. Na več kot 15.000 vinogradih, ki pokrivajo 900 km², se na območju Cognaca letno proizvede 190 milijonov steklenic te prestižne pijače; več kot 90% jo izvozijo v Združene države Amerike, Japonsko in tudi v države Evropske unije.

KMET OBDELUJE SVOJE POLJE, PREFEKTURA (OBMOČJE) LASSITHI, KRETA, GRČIJA (35° 09' S – 25° 35' V).

Strm in kamnit kretske relief otežuje kmetovanje in dostop do polj. Osel, žival, ki je najbolj prilagojena konfiguraciji otoka, je tudi na lassithijski planoti še danes tradicionalno najbolj uporabno prevozno in vlečno sredstvo. Lokalno podnebje, ki je eno najmilejših in najbolj zdravih v Evropi, ugodno vpliva na izredno dolgo življenjsko dobo prebivalcev Krete. K njej pa gotovo pripomore tudi zdrava prehrana, kateri vladajo olive in olivno olje. Kretčani pa niso edini, ki so znani po velikem številu stoletnikov; v dolini Vilcamba, v Ekvadorju, je število ljudi, ki preživijo celo stoletje, zelo visoko. Napredek medicine in globalno izboljšanje zdravstvenega stanja postopoma podaljšujeta povprečno pričakovano življenjsko dobo ljudi, ki trenutno znaša 66 let. Dolžina življenja pa ni enakomerno razporejena po svetu; na Japonskem in v Kanadi povprečno živijo 80 let, medtem ko v nerazvitih državah pred 50 letom umrejo 3 od 4 oseb.

PEŠČENA POLICA NA OBALI OTOKA WITHSUNDAY, QUEENSLAND, AVSTRALIJA (20° 17' J – 148° 59' V).

Ozki koridor, ki loči Veliki koralni greben od približno 30 km oddaljene obale Queenslanda na severovzhodu Avstralije, je posejan z nešteti koralnimi otočki in celinskimi otoki. Današnji celinski otoki so bili pred 10.000 leti, preden se je po koncu zadnje ledene dobe gladina morja dvignila, griči, ki so obrobljali avstralsko celinsko ploščo. Največji med 74 otoki, ki sestavljajo arhipelag z istim imenom, je Whitsunday, s svojimi 109 km². Krstil ga je britanski pomorščak James Cook, ki je otočje odkril na binkoštno nedeljo leta 1770. Kot vidimo na obali Whitsundaya, je za otoke značilna izjemna belina peska, sestavljenega iz koralnih sedimentov. Kraj spada v zaščiteno območje Velikega koralnega grebena, ki ga vsako leto obiše več kot 2 milijona ljudi. Skrbno nadzorovan turizem ne vpliva preveč na to občutljivo okolje, večjo nevarnost predstavljajo nepojasnjene invazije nadležne morske zvezde - trnaste krone, ki je v 30 letih uničila že skoraj 20 odstotkov koralnih čeri.

POTRES V GOLCUKU, OBALA MARMARE, TURČIJA (40° 43' S – 29° 48' V).

Potres, ki je 17. avgusta 1999 ob 3.02 prizadel območje Izmita, je imel jakost 7,4 po Richterjevi lestvici, ki ima 9 stopenj. Epicenter je bil v industrijskem mestu Golcuk s 65.000 prebivalci. Uradno je potres zahteval 15.500 življenj, mnoge ljudi je zasulo med spanjem. Delno ali popolno porušenje 50.000 zgradb je sprožilo hude spore z gradbenimi podjetji, ki so bila obtožena, da so zanemarila protipotresne gradbene predpise. Jug in sever Turčije drsita vzdolž severnoanatske razpoke s povprečno relativno hitrostjo 2.5 cm letno. Do premikov pa dejansko prihaja sunkovito, v obliki potresov – med izmitskim potresom sta se premaknili skoraj 3 metre v manj kot sekundi. Območja, ki ležijo ob robovih tektonskih plošč, kot je transazijski pas, ki čez Turčijo, Armenijo in Iran teče od Azorov do Indonezije, so potresno zelo izpostavljeni. Čeprav so potresi sicer redkejši od neviht in poplav, so med leti 1985 in 2000 zahtevali po svetu 169.000 žrtev.

str.178

PEŠČENA POLICA REKE CARONI, ZVEZNA DRŽAVA BOLIVAR, VENEZUELA (6° 00' S – 62° 52' Z).

690 km dolga reka Caroni teče proti severu čez venezuelsko zvezno državo Bolivar (bolj znano kot Gvajana), se spušča po mnogih slapovih in na svoji poti srečuje široke peščene police. Caroni je tako kot drugi vodni tokovi, ki tečejo po Gvajani, bogata z alkaloidi in tanini, ki nastajajo ob razpadanju gostega gozdnega rastja. Zaradi tega jo uvrščamo v skupino »črnih rek«, v nasprotju z »belimi rekami«, ki se spuščajo z visokih andskih gora in s seboj nosijo blato in usedline. Vode »črnih rek« so temne, a čiste, medtem ko so vode »belih rek« motne. Preden se Caroni izlije v reko Orinoko, napaja dolinsko pregrado hidroelektrarne Guri (deluje od leta 1986), ki je druga največja hidroelektrarna na svetu po instalirani moči -10.300 MW (instalirana moč francoskih jedrskih elektrarn je 1000 MW) in proizvaja 60 odstotkov električne energije v Venezueli. Hidroenergija se na južnoameriški celini zelo razvija in dobavlja že 50 odstotkov električne energije za deset držav.

VODNO RASTLINJE V LOARI BLIZU DIGOINA, SAONE-ET-LOIRE, FRANCIJA (46° 27' S – 3° 59' V).

Loara, ki meri 1.012 km, izvira v Ardechu, na jugovzhodu Francije in prečka velik del države, preden se na zahodu izlije v Atlantski ocean. Ta vodni tok, zadnja divja reka v Franciji, je podvržen neenakomernemu režimu z velikimi razlikami med najvišjo in najnižjo točko vodne gladine. Poleti nekateri deli Loare postanejo le tanki potočki, ki polzijo med peščenimi policami, plitke vode pa razkrijejo vodne rastline, kot lahko vidimo blizu Digoina. Pozimi pa lahko narasle vode poplavijo mesta in vasi ob svoji strugi. Po vsem svetu poplave postajajo pogostejše in bolj uničujoče, kot so bile v preteklosti. V zadnjih 15 letih je v naravnih nesrečah umrlo 560.000 ljudi, od tega polovica med poplavami. Krčenje gozdov, izsuševanje, spreminjanje naravnega toka rek (polovica svetovnih rek ima vsaj eno večjo pregrado) in poseljevanje dolinskega dna so primeri človekovih posegov, ki zahtevajo svoj davek in pripomorejo k vse večjim posledicam poplav.

KOLONIJA STRMOGLAVCEV, OTOK ELDEY, ISLANDIJA (63° 43' S – 22° 58' Z).

Islandija, na križišču Arktike, Severne Amerike in Evrope, daje zavetje zelo raznovrstni populaciji ptic: 70 vrst ptic tu gnezdi stalno, 300 drugih vrst pa prihaja za krajše obdobje. Naravni rezervat otok Eldey je 70 m visok skalnat vrh in se nahaja 14 km južno od islandske obale. Vsako leto gosti eno največjih kolonij strmoglavcev (*Morus bassanus*) na svetu, ki šteje skoraj 40.000 ptic. Na otok pridejo gnezdit v januarju ali februarju, vsak par ima samo enega mladiča, septembra pa odletijo prezimit ob obalah Afrike. Četrtnina vseh ptic palearktinega območja, med njimi strmoglavci, naredijo na svoji poti proti Afriki več kot 300 km dnevno in kljubujejo tako naravnim nevarnostim (nasprotni vetrovi, naravni

sovražniki - roparice...), kot tudi škodljivim vplivom ljudi (uničevanje njihovega naravnega habitata, pesticidi...). Prav na otoku Eldey so leta 1844 ubili zadnji dve njorki (*Alca impennis*), nekoč zelo razširjeno vrsto ptic.

KIT NA ODPRTEM MORJU OB POLOTOKU VALDES, ARGENTINA (42° 23' J – 64° 29' Z).

Kiti, ki poletja preživljajo na Arktiki, se pozimi vračajo v južna morja, kjer se razmnožujejo. Od julija do novembra se kiti v vodah ob obalah polotoka Valdes v Argentini pariyo in kotijo svoje mladiče. Kite, morske sesalce in selivce, so do petdesetih let 20. stoletja neusmiljeno pobijali zaradi mesa in olja, ki ga pridobivajo iz njihove maščobe, kar jih je pripeljalo na rob izumrtja. Po zbuditvi mednarodne pozornosti so bili prvi zaščitni ukrepi sprejeti leta 1937. Leta 1982 je bil razglašen moratorij, ki prepoveduje lov na kite v komercialne namene, avstralske vode so leta 1994 postale varovano okolje za kite, prav tako kot petnajst let prej vode indijskega oceana. Kljub temu pa je bilo leta 2001 ocenjeno, da je bilo od razglasitve moratorija vseeno ubitih več kot 21.000 kitov, predvsem na Norveškem in Japonskem. Po desetletjih zaščite je 7 od 13 vrst kitov, ki štejejo le še nekaj tisoč primerkov (10- do 60- krat manj kot na začetku 20. stoletja), še vedno močno ogroženih.

str.179

KRISTALNA FORMACIJA NA JEZERU MAGADI, KENIJA (1° 52' J – 36° 17' V).

Velika razpoka Rift, ki je nastala pred približno 40 milijoni let se razteza skoraj 7.000 km na vzhodu Afrike. Velik tektonski jarek, ki ga obkrožajo visoke vulkanske planote, je sestavljen iz zaporednih kotlin (Rift Valleys), ki potekajo od Rdečega morja do Mozambika. Na tem področju se nahaja niz velikih jezer (Turkana, Viktorijino jezero, Tanganjika) in drugih vodnih površin kot je Magadi, jezero na jugu Kenije. Jezero napajajo padavine, ki spirajo sosednja vulkanska pobočja in se tako obogatijo z mineralno soljo. Površino jezera pokrivajo lise kristalnih sedimentov, imenovani licks, ki se mešajo s slano vodo. Vendar je to neprijazno okolje kljub vsemu bogato z mikroalgami, kozicami in drugimi vrstami rakov, s katerimi se prehranjujejo plamenci.

VAS NA BREGOVH ROKAVA NIGRA, OBMOČJE MOPTIJA, MALI (14° 28' S – 4° 12' Z).

Ko reka Niger prečka Mali, se razveja in oblikuje široko notranjo delto na ravnini okrog Massine. S pretokom 7000 ml/s je prava mana za prebivalce tega sušnega območja, ki so v večini nastanjeni na bregovih njenih številnih rokavov. Prebivalci, ki živijo v ritmu sezonskih visokih voda, do katerih prihaja od avgusta do januarja, se ukvarjajo z rečno trgovino, ribolovom, živinorejo in poljedelstvom. Območje Moptija ni postalo le pomembno trgovsko središče, temveč tudi križišče, kjer prihajajo v stik različna ljudstva tega predela; tu srečamo ribice Bozoje, nomadske pastirje Fulane, poljedelce Bambare, pa tudi Songaje, Tuarege, Dogone, Tukulere. V državi s 90 odstotki muslimanov je mošeja, ki po svoji mogočnosti zbuja občudovanje, navadno središčna zgradba vsakega mesta ali vasi.

PREHOD ČEZ REKO CHIMEHUIN, PROVINCA NEUQUEN, ARGENTINA (40° 03' J – 71° 04' Z).

Ta čreda krav pasme hereford, ki jo ženejo *gauchosi*, prečka reko Chimehuin, ko se s poletne visokogorske paše v Andih vrača na domače posestvo. Ker Neuquen delno prekriva grmičasta stepa, so se tu kot v celotni Patagoniji raje odločali za ovčerejo kot za govedorejo, ki je na tem območju še vedno v manjšini. Glavni del staleža govedí, sestavljenega iz ras, ki izvirajo zlasti iz Velike Britanije ali Francije in ki šteje skoraj 55 milijonov glav, živi bolj na severu, na širnih travnatih ravninah Pampe. Kot četrti svetovni proizvajalec izvaža Argentina svojo govedino, zelo cenjeno zaradi okusnosti, po vsem svetu. Argentinci so največji porabniki govejega mesa na svetu: skoraj 65 kg na prebivalca na leto. Letna poraba govejega mesa znaša za Američana 45 kg, za Avstralca 38 kg, v primerjavi s 6,5kg za Filipinca, 4,2 kg za Kitajca (v petih letih podvojena poraba), 1,5 kg za Indijca...

RIBIŠKE MREŽE V PRISTANIŠČU AGADIR, MAROKO (40° 03' J – 71° 04' Z).

V Agadirju, največjem maroškem ribiškem pristanišču, se pred izhodom na morje preverja kakovost ogromnih ribiških mrež. Poškodovane mreže raztegnejo po pristanišču in jih popravljajo. 75 % maroškega ribištva, ki s svojimi ribiški ladjami in motornimi čolni ne povzročata tako velike škode, ostaja v rokah zasebnikov. Maroške vode, ki zavzemajo 3.500 km obale so zavetje za skoraj 250 vrst rib, zlasti sardel, ki se pri iskanju hrane selijo vzdolž obale. Agadir je največje pristanišče na svetu po ulovu sardin, ki predstavljajo 80 % vsega ribolova. Zaradi povečanega ribogojstva se je svetovni ulov rib od leta 1970 podvojil. Leta 1999 je bilo ulovljenih 126 milijonov ton rib, kar danes predstavlja 20 % svetovnega ulova. Povečanju ulova rib lahko pripišemo tudi šestkratnemu povečanju svetovnega ladjevja po letu 1970. Od 15 velikih lovišč na svetu, jih je 11 v zatonu.

JESENSKI GOZD NA OBMOČJU CHARLEVOIXA, QUEBEC, KANADA (47° 40' S – 71° 02' Z).

Griče na območju Charlevoixa, vzdolž reke Saint-Laurent, prekriva pretežno mešani gozd: leta 1988 je 4600 km² tega gozda Unesco razglasil za rezervat biosfere. V Quebecu gozd, borealni na severu in zmerni na jugu, ki pokriva dve tretjini province, izkoriščajo že od konca 17. stoletja. Danes igra pomembno vlogo pri gospodarskih uspehih Kanade, ki v svetovnem merilu zavzema prvo, drugo in tretje mesto v proizvodnji časopisnega papirja, papirne mase in gradbenega lesa. Kanadski gozd so dolgo čezmerno izkoriščali, uničevali pa so ga tudi zajedavci in kisli dež, tako, da se je njegova površina občutno zmanjšala; kljub temu še danes obsega 2.400.000 km². Od leta 1902 se Kanada trudi, da bi vzpostavila trajnostno gospodarjenje z gozdom in uskladila okoljevarstvena, gospodarska, družbena in kulturna pričakovanja, ki so bila v družbi izražena glede gozdov.

RIBIČ NA JEZERU KOSSOU BLIZU BOUAFLE, SLONOKOŠČENA OBALA (7°06' S - 5°45' Z).

Jezero Kossou, ki pokriva 1500 km² v središču Slonokoščene obale, je akumulacijsko jezero, zasnovano za regulacijo vodostaja reke Bandama in konstrukcijo hidroelektričnega jezua. Jezero je bilo zgrajeno med leti 1969 in 1971, na račun 200 poplavljenih vasi in 75 000 preseljenih ljudi. Načeloma hidroelektrični jezovi služijo pridobivanju čiste, obnovljive energije. Vendar pa je ta poseg v okolje povzročil nemalo negativnih sprememb: spremembo smeri toka rek, poplavitve polj in gozdov, rušenje naravnega ravnotežja, preseljevanje ljudi, ki konec koncev nimajo kaj veliko koristi od projekta. Jezovi blokirajo blato iz zgornjega toka in zato ga ni več v spodnjem. Veličina rezervoarjev bi lahko bila usodna v primeru zemeljskega potresa. Obstaja tudi resna možnost konfliktov v primeru čezmejnih rezervoarjev. Izogib negativnim posledicam ni več mogoč, zato strokovnjaki svetujejo izgradnjo jezov – rezervoarjev v bolj humani velikosti, proč od obstoječih gigantskih jezov.

PREDEL SHINJUKU V TOKIU, JAPONSKA (35° 42' S – 139° 46' V).

Leta 1868 je Edo, izvorno ribiško mesto zgrajeno v središču močvirja, postalo Tokio, središče Vzhoda. Mesto je leta 1923 prizadel potres in leta 1945 bombni napad in obakrat se je rodil iz pepela. Razteza se 70 km in ima 28 milijonov prebivalcev, velemesto Tokio (vključuje okoliške predele Yokohama, Kawasaki in Chuba) je danes največje velemestno področje mesto na svetu. Zgrajeno je bilo po mestnem načrtu in vključuje nekaj središč, ki se širijo v različne predele. Shinjuku, poslovna četrt je pretežno sestavljena iz uradniških stavb, vključujoč magistrat, 243 m visoko strukturo, ki je bila oblikovana po Notre Dame katedrali v Parizu. Leta 1800 je le London imel več kot milijonov prebivalcev, danes je to številko doseglo že 326 mestnih področij, vključno z 180 v državah v razvoju in 16 velemest kot je Tokio, ki ima več kot 19 milijonov. Urbanizacija, prevladujoč demografski model je pripeljal do potrojitve prebivalstva živečega v mestih od leta 1950.

OGRADA ZA URJENJE NA HIPODROMU MAISONS- LAFFITTE, YVELINES, FRANCIJA (36°24' S – 10°23' V).

K hipodromu Maisons-Laffitte blizu Pariza spada tudi eno najpomembnejših središč za urjenje konj v Franciji; steze in konjušnice sprejmejo do 800 konjev. V ogradah za urjenje – tu vidimo ogrado Adam -, kjer tla vsak dan ravnajo s prirejeno brano, jahalni učitelji skrbijo za ogrevanje mladih konj in z njimi vadijo preskakovanje zaprek pred nastopom na stezah za urjenje in kasneje na tekmovalnih stezah. Na hipodromu Maisons-Laffitte je letno več kot 250 dirk, skupno število tekmujočih konj pa je približno 3000. Delež konjskih dirk v industriji iger na srečo ni zanemarljiv: na dirkalne konje po svetu vsako leto stavijo več kot 100 milijard dolarjev, in skoraj polovico te vsote (44 milijard) zastavijo Japonci, ki so po stavah prvi na svetu.

NOVI OLJČNI NASADI, PROVINCA ZAGHOUAN, TUNIZIJA (8° 43' S – 2° 39' Z).

Ta pobočja, ki so urejena v terasah zaradi zadrževanja površinske vode in omejevanja erozije prsti, poudarjajo relief kakor izohipse na zemljevidu. Oljčni nasadi ležijo na orni zemlji, pogosto na robovih strmin kot tu ob vznožju Djebel Zaghouana (1295 m) na severovzhodu Tunizije. To drevo, simbol miru, ki izhaja iz Sredozemlja, predela, kjer je danes 90 odstotkov oljk planeta, lahko živi tudi 1000 let in daje letno od 5 do 30 kg oliv. Njegovo olje se je nekoč uporabljalo v majhnih glinenih svetilkah za razsvetljavo, dokler ga ni kasneje zamenjal petrolej. Danes so sadeži oljk in olivno olje znani tudi po svojih dietetičnih in zdravilnih lastnostih. Olivno olje pa uporabljajo tudi v kozmetiki. Za proizvodnjo 1 l oljčnega olja je potrebnih 5 do 6 kg oljk. Tunizija je z milijonom ton oljk, ki jih je pridelala leta 2000, podvojila

proizvodnjo iz leta 1997; na svetovni lestvici je četrta, za Španijo (4.182.000 t), Italijo (2.775.000 t) in Grčijo (2.000.000 t). Te države so prav tako glavne potrošnice olivnega olja: 20 l na prebivalca na leto v Grčiji, 15 l v Španiji in Italiji ter samo 0,5 l v Franciji.

NASAD JAMA NA SEVERU TAGADIJA, OBMOČJE BONDOUKOUJA, SLONOKOŠČENA OBALA (8°43'S-2°39'Z).

Jam, ki je po tradicionalnih poljedeljskih tehnikah zagreben pod kupčke zemlje, kot na tej njivi blizu Bondoukouja na vzhodu Slonokoščene obale, se prideluje za lokalno porabo v večini tropskih držav sveta. V Afriki je ta gomolj, bogat s škrobom in beljakovinami, razširjen predvsem na predelih, ki ležijo na severni meji gozdnih območij od Slonokoščene obale do Kameruna. Škrob, ki je osnovna sestavina ene izmed glavnih jedi v gastronomiji Slonokoščene obale, *foutouja* (vrste gostega pireja), je zelo prisoten v prehrani tako kmečkega prebivalstva kot meščanov. Slonokoščena obala je tretji afriški pridelovalec jama (za Nigerijo, ki sama zagotavlja 70% afriškega pridelka, in za Gano). V vsej Afriki poljedelstvo zaposluje še vedno več kot 55% aktivnega prebivalstva, toda zaradi migracij iz vasi v mesto, se ta delež hitro zmanjšuje.

UHATI TJULNJI NA SKALI BLIZU OTOKA DUIKER, KAPLANDIJA, JUŽNOAFRIŠKA REPUBLIKA (34°05' J – 18°19' V).

Družabni kaplanski morski medvedi (*Arctocephalus pucillus pucillus*) se v obdobju parjenja in kotenja zbirajo na obalah Južnoafriške republike v kolonijah z več sto osebki. Ti napol vodni sesalci, ki se bolje počutijo v morskem okolju kot na kopnem, večino časa preživijo v iskanju hrane v obalnih vodah: rib, sip in rakcev. Vrsto, ki živi na Rtu dobrega upanja, srečamo le na obalah južne Afrike od rta Cross (Namibija) do zaliva Algoa (Južnoafriška republika), šteje pa 850.000 predstavnikov. Uhati tjulnji, skupaj 14 vrst, spadajo v red plavutonožcev, v katerem je še 19 vrst pravih tjulnjov in 1 vrsta mrožev. Plavutonožci, ki so prisotni v večini morij, skupaj štejejo 50 milijonov osebkov, med katerimi je 90 odstotkov pravih tjuljnov.

VAS NA KOLIH NA TONGKILU, OTOČJE SAMALES, FILIPINI (6° 07' S – 121° 81' V).

Na jugu Filipinov, zlasti na otočju Sulu, kamor sodijo tudi otoki Samales, živijo Badjaosi, imenovani tudi »morski cigani«. Prebivajo v hišicah na kolih, preživljajo pa se z ribištvom in nabiranjem školjk in bisernih ostrig. Za prehod na odprto morje uporabljajo ozek kanal, vsekan v koralne čeri. Badjaosi pripadajo muslimanski manjšini Morosov, ki predstavlja le 4 % filipinskega prebivalstva, zato se v tej državi, kjer prevladuje krščanstvo, počutijo odrinjene. Separatistični verski konflikti so od začetka leta 1970 terjali 120.000 žrtev. Netijo jih različna islamska gibanja, da bi se uprla pritiskom filipinske vlade. Med njimi je tudi ekstremistična skupina Abu Sayyaf, ki je odgovorna za več ugrabitev, vključno z ugrabitvijo v kraju Jolo julija 2000. Kot tudi drugod po svetu, to gverilsko gibanje, ki združuje ekonomske in verske motive, zavira razvoj v regiji.

str.182

KLIFI INISHMORA, OTOKI ARAN, OKROŽJE CLARE, IRSKA (53° 07' S – 09° 45' Z).

Otoki Aran, ob irski obali – Inishmore, Inishmaan in Inisheer -, katerih klifi dosega do 20 m v višino, varujejo zaliv Galway pred vetrovi in močnimi tokovi Atlantika. Otok Inishmore je največji (14,5 krat 4 km), pa tudi najbolj obljuden s skoraj 1000 prebivalci. Na teh otokih ljudje sami že stoletja skrbijo za rodovitnost tal z rednim trošenjem mešanice peska in alg po skalah, s čimer ustvarjajo tanko plast humusa, ki je potreben za poljedelstvo. Da bi zaščitili svoje parcele pred erozijo vetra, so otočani zgradili široko mrežo vetrolovnih zidcev, v skupni meri skoraj 12.000 km, kar daje tem zemljiščem videz velikanskega mozaika. Ribištvo, poljedelstvo in živinoreja so glavni viri dohodkov otokov Aran, ki sicer z mnogimi arheološkimi izkopaninami privabljajo tudi vedno večje število turistov.

POLJSKA DELA SEVERNO OD DZODHPURJA, RADŽASTAN, INDIJA (26° 22' S – 73° 02' V).

65 odstotkov indijske države Radžastan, ki leži na severozahodu in je druga po velikosti (342.240 km²), pokrivajo peščene puščave. Za majhno donosnost zemlje je v veliki meri krivo pomanjkanje površinskih vodnih virov. Vendar pa je namakanje, ki se izvaja na 27 odstotkih indijske orne zemlje, omogočilo razvoj kultur prosa, sirka, pšenice in ječmena. Pobiranje žit ob koncu sušne dobe je delo, ki na splošno pripada ženskam; te tudi med delom na polju nosijo tradicionalni *orhni*, dolg živopisen šal, značilen za to območje. Indijsko poljedelstvo prispeva četrtno BDP in zavzema več kot polovico ozemlja. Država vsako leto pridelata približno 220 milijonov ton žit, torej več kot desetino svetovne proizvodnje in je na drugem mestu na svetu po pridelku žita in riža. Toda pri tem starem boju med večanjem proizvodnje in

demografsko rastjo bo sedaj nujno upoštevati gospodarjenje z zalogami podtalne vode, ki se manjšajo in so podvržene klimatskim naključjem, kot je bila na primer huda suša aprila 2000, ki je prizadela 20 milijonov ljudi v Radžastanu.

METEORITSKI KRATER GOSSE'S BLUFF, SEVERNI TERITORIJ, AVSTRALIJA (23° 49' J – 132° 19' V).

Pred približno 135 milijoni let je padec meteorita na avstralska tla povzročil opustošenje na več kot 20 km² sedanjega Severnega teritorija. Od tega se je do danes ohranil krater s premerom 5 km in visok 150 m, imenovan Gosses Buff, ki mu Aborigini pravijo tudi Tnorala. Padec majhnega meteorita na Zemljo je pogost pojav, do katerega prihaja več tisočkrat na leto. Navadno je njihov premer manjši od 1 m in tako ne povzročajo škode, saj se ob vstopu v atmosfero razletijo in zgorijo ter padejo na Zemljo v obliki prahu. Nasprotno pa meteorit s premerom več kot 10 m, kar je sicer zelo redko in pogojeno z naključji, lahko povzroči veliko opustošenje. Največji med približno 15 znanimi udarnimi kraterji dosega do 200 km v premeru. Če se množično izumiranje vrst, ki je s planeta izbrisalo dinosavre pred približno 65 milijoni let, pripisuje uničujočemu udaru asteroida (po pred nedavnim postavljeni hipotezi), je današnje izumiranje, doslej največje, treba pripisati delovanju človeka.

OTOČEK V TERASASTIH RIŽEVIH POLJIH, BALI, INDONEZIJA (8° 34' J – 115° 13' V).

Balijci, ki se združujejo v *subaks* (kmetijske zadruge), so izkoristili vulkanski svet in kakšnih 15 vodnih tokov otoka za ureditev širokega namakalnega sistema, ki omogoča gojenje riža. Voda, ki jo zadržujejo griči, je speljana na terasasta polja po mreži kanalov, izkopanih po izohipsah. Indonezijski poljedelci imajo riž za božji dar in je zato zanje predmet pravih verskih ritualov: po vsaki etapi pobiranja prinesejo darila v templje, sezidane sredi riževih nasadov v čast Dewi Sri, boginji riža. Z uvedbo nove, hitro rastoče sorte so z dveh letin prešli na tri, tako da je danes država na tretjem mestu med svetovnimi proizvajalkami (51 milijonov ton v letu 2000, torej 8 odstotkov celotne svetovne proizvodnje), takoj za Kitajsko in Indijo.

str.183

NASAD PALM V BLIŽINI KUALA LUMPURJA, MALEZIJA (3° 14' S - 101° 58' V).

Oljne palme iz Zahodne Afrike so bile prinesene v Malezijo v sedemdesetih letih 20. stoletja, z namenom obogatiti lokalno kmetijstvo, ki je bilo močno odvisno od kavčukovcev. V tridesetih letih so, da bi se izognili eroziji, ki jo povzroča obilica padavin, nasadili palmova drevesa, ki so nadomestila nekdanji ekvatorski gozd, na terasah ob vznožju hribov, na območju več kot 27.000 km² oz. 8 % ozemlja države. Malezija je največja proizvajalka in izvoznica palminega olja na svetu. Dohodek od izvoza olja se je v desetih letih podvojil (3,5 milijard v letu 1999), saj so kratkoročni ekonomski interesi prevladali pred ekološko zaskrbljenostjo povezano z izginotjem gozdnih površin. Globalna proizvodnja palminega olja se je v dvajsetih letih početrila in palmino olje je postalo drugo najpogosteje uporabljano rastlinsko olje, za sojinim oljem. Večinoma se uporablja za hrano, a tudi za proizvodnjo mila, za kozmetiko in v farmaciji.

NASEDLA LADJA, ZAKINTOS, JONSKI OTOKI, GRČIJA (37° 54' S – 20° 39' V).

Zakinthos, najjužnejši med Jonskimi otoki in drugi po velikosti, je 16 kilometrov oddaljen od peloponeške obale in nosi ime po obilici divjih hijacint, ki tam rastejo. Del otoka ponuja mogočne strme apnenčaste stene z žilami sadre, ki se zaradi erozije površja in večjega števila potresov, od katerih je bil najmočnejši tisti leta 1953, drobijo in ustvarjajo plaže iz drobnega peska. Morske želve – glavate karete (*Caretta caretta*) – na teh plažah izležejo največ jajc na svetu. Toda zaradi ladijskih vijakov, onesnaženja, urbanizacije obale in motečih turistov je število teh živali, ki se prihajajo razmnoževati na otok Zakinthus, padlo s skoraj 2000 osebkov ob koncu osemdesetih let 20. stoletja na manj kot 1000 ob koncu devetdesetih let. Opozorjanje javnosti in ukrepi za ohranitev okolja, uvedeni že leta 1981, so šele sedaj obrodili prve sadove. Obširni zaščitni programi zadevajo le simbolično število ogroženih vrst, kot na primer morske želve, a to je le vrh ledene gore: četrtini vrst sesalcev in osmini vrst ptičev našega planeta danes grozi izumrtje.

DREVESA SREDI VODE BLIZU KRAJA TAPONAS OB RONI, FRANCIJA (46° 07' S – 04° 45' Z).

Pri Taponasu blizu reke Rone, med gorovjem Beaujolais in stotinami bajerjev, ki so posejani po močvirju Dombes, je med 20. in 23. marcem 2001 reka Saona prestopila bregove. Reka se je nato začasno vrnila v svojo osrednjo strugo, kar je v nižini ob sotočju rek Saone in Doubs običajen pojav. Vzrok za naraščanje vode, ki je po obilnih padavinah spomladi 2001 (3 krat večjih od običajnih v tej sezoni v Besançonu ob reki Doubs) prizadelo več območij v srednji in vzhodni Franciji in še dodatno obremenilo že tako z vodo prepojena tla, pa vendarle ni samo posledica muhavega vremena. Zaradi

gradnje poplavljenih območjih, ovir pri razlitju voda (prometna infrastruktura, neprepustnost zaradi urbanizacije) ter slabega vzdrževanja vodotokov in gozdov del odgovornosti nosi tudi človek.

NASEDLA LADJA, ARALSKO JEZERO (MORJE?), PODROČJE ARALSK, KAZAHSTAN (46° 39' S – 61° 11' V).

Ko je bilo Aralsko slano jezero (ali notranje morje) v Kazahstanu še četrto največje na svetu, je njegova površina merila 66.500 km². Po postavitvi širokega namakalnega sistema za monokulture bombaža v šestdesetih letih 20. stoletja pa se je pretok Amu Darje in Sir Darje, ki sta napajala Aralsko jezero, zaskrbnjujoče zmanjšal: površina jezera se je zmanjšala za 50 odstotkov, količina vode za 75 odstotkov, bregovi pa so se umaknili od 60 do 80 km in pustili za seboj okostja ribiških ladij, ki so nekdanj lovile v teh vodah. Zmanjšanje količine vode je neposredno vplivalo na slanost, ki se zadnjih trideset let neprenehoma zvišuje in je danes dosegla že 30 g/l, kar pomeni trikratno vrednost prvotne koncentracije soli; to je seveda povzročilo izginotje več kot dvajset vrst rib. Slani prah, ki ga raznašajo vetrovi, požge vse rastje več kot sto kilometrov naokrog in tako vpliva na širjenje puščave. Primer Aralskega jezera je sicer eden najbolj znanih, vendar pa ni edini: 600.000 km² namakalnih zemljišč na svetu, od tega 75 odstotkov v Aziji, naj bi bilo ogroženih zaradi presežka soli, ki zmanjšuje donosnost kmetijstva.

str. 184

MOUNT EVEREST, HIMALAJA, NEPAL (27°59' S – 86°56'V).

V masivu Himalaje, ki sestavlja mejo med Nepalom in Kitajsko, se Mount Everest, najvišja točka planeta, dviga do 8848 m. Sagarmatha, nepalsko »tisti, čigar glava se dotika neba«, ali Chomolongma, tibetansko »boginja mati sveta«, nosi ime tudi po britanskem polkovniku Georgesu Everestu, ki je bil leta 1852 zadolžen za izdelavo kartografskega posnetka Indije. Po podvigu Novozelanda Edmunda Hillaryja in nepalske šerpe Norgaya Tensinga, ki sta prva tlačila streho sveta 29. maja 1953, je bil Mount Everest za ceno stotine življenj priča več kot tristotim zmagovitim vzponom. A ta desetletja navala (do 300 alpinistov v baznem taboru) so prinesla tudi onesnaževanje: poraba lesa za kurjavo (ki dosega do 7 ton po ekspediciji) je ogolila pobočja in jih prepustila eroziji. Različne uredbe, čistilne akcije (30 ton pobranih odpadkov med prvo akcijo v baznem taboru), namestitev sončnih celic in dejstvo, da ekspedicije gorivo prinašajo s seboj, pa so v zadnjih desetih letih pripomogli k temu, da se je propadanje tega občutljivega visokogorskega okolja, ki je bilo leta 1976 razglašeno za narodni park in od katerega so odvisne šerpe, omejilo.

REKA NA AUJAN TEPUIU, OBMOČJE GRAN SABANE, VENEZUELA (5° 55' S - 62° 32' Z).

Območje Grand Sabane na jugovzhodu Venezuele je širna planjava, pokrita s savanami in gostimi gozdovi, iz katerih se dvigajo mogočne mizaste gore iz peščenjakov, imenovane tepuyes. Po eni izmed njih, Auyantepui ali »hudičevi gori«, ki zavzema 700 km² in doseže najvišjo točko pri 2950 m, se vije reka Carrao. Ko pride do roba tepuia, se požene v vrtoglavo globino 978 m, Angelov slap (Salto del Angel), je najvišji slap na svetu. Področje La Grand Sabane s številnimi vodnimi tokovi je bogato z nahajališči zlata in diamantov, po katerih že od leta 1930 hlepijo naštetih iskalci; še zlasti privlačni sta mesti Icabaru, kjer so leta 1942 odkrili 154-karatni diamant ali pa El Dorado, ki že s samim imenom prikliče obdobje konkvistadorjev.

DELO NA POLJIH MED CHIANG MAIEM IN CHIANG RAIEM, TAJSKA (16° 41' S – 100° 11' V).

Riževi nasadi, ki zavzemajo skoraj 15 odstotkov površin Tajske, prevladujejo celo v pokrajinah severnih dolin v okolici mest Chiang Mai in Chiang Rai. Riž, ki ga po malih družinskih kmetijah najpogosteje pobirajo na tradicionalen način, se ročno mlati sredi polj, nato skladišči v vaseh in nazadnje prodaja. Po izvozu riža je Tajska prva na svetu (6 milijonov ton na leto, se pravi četrtno celotnega pridelka). Na svetu obstaja približno 120.000 različnih vrst riža, toda s širjenjem sodobnega tržnega poljedelstva, ki daje prednost monokulturi visoko donosnih sort (v jugovzhodni Aziji pokriva dve tretjini vseh riževih polj ena sama sorta), se ta poljedelska raznolikost postopoma izgublja. Na Kitajskem so tako v 30 letih opustili pridelovanje skoraj 2000 lokalnih sort riža. S temi divje rastočimi sortami izginja vitalni genetski potencial za izboljševanje gojenih rastlin in nevarnost, da bi prišlo do slabih letin zaradi enotne občutljivosti rastlin na nove ali uničujoče bolezni, je vedno očitnejša. Riž pa je osnovna hrana za več kot polovico prebivalcev zemeljske oble in Azija zagotavlja 92 odstotkov svetovnega letnega pridelka.

SUŠENJE DATELJNOV, NASAD PALM NA JUGU KAIRA, DOLINA NILA, EGIPT (29°43' S - 31°17'V).

Dateljnovne palme rastejo le v vročih in sušnih območjih, kjer je voda (oaze). Na svetu letno pridelajo pet milijonov ton dateljnov. Večina pridelka z Bližnjega vzhoda in iz Severne Afrike je namenjena za domači trg, samo pet odstotkov ga izvozijo. Egipt, ki je za Iranom drugi največji svetovni pridelovalec dateljnov, pridelava vsako leto več kot 800 tisoč ton dateljnov, v celoti namenjenih lokalni porabi, kar pomeni deset kilogramov na osebo letno. Te dateljne običajno shranjujejo na tradicionalen način. Sveže nabrani rumeni ali rdeči dateljni, odvisno od vrste, s sušenjem na soncu počasi rjavijo, pred vetrom in vodo pa so zaščiteni z nizko pregrajo iz zemlje in vej. Ko se posušijo, jih hranijo v pletenih palmovih košarah. Čeprav gre večina pridelanih dateljnov na mize, pa jih del bodisi ročno bodisi industrijsko predelajo v različne proizvode (sirupe, moko, testo, kis, sladkor, alkohol in slaščice).

str. 185

NASEDLA LADJA NA PLAŽI BLIZU LÜDERITZA, NAMIBIJA (26° 42' J – 15° 14' V).

Bennguelski tok, ki prihaja z Antarktike, se giblje vzdolž namibijske obale, kjer se vrstijo plaže, čeri in visoke police. Povzroča močno valovanje, silne tokove in gosto meglo, ki prekrije obrise obale. Zato pomorščakom, ki na poti do Rta dobre nade na skrajni južni točki afriške celine križarijo tod mimo, ta obala vzbuja strah. Portugalski mornarji so jo že leta 1846 imenovali »peklenski pesek«, njen severni del pa nosi od leta 1933 evokativno ime Obala okostnjakov. To žalostno obrežje je posejano z brezštevlnimi zarjavelimi razbitinami ladij, pa tudi letal in terenskih vozil ter z ostanki kosti kitov, ki so tu nasedli, in celo ljudi. Nekatere razbitine se včasih znajdejo v pesku nekaj sto metrov stran od obale in pričajo o silnih brodolomih, kot ti ostanki blizu mesta Lüderitz. Tehnike reševanja so se v zadnjih petdesetih letih sicer izboljšale in tako ohranile mnoga življenja, a davek, ki se ga plačuje morjem zemeljske oble, je še vedno velik: na svetu izgine vsak dan vsaj 65 mornarjev ribičev in vsak teden se potopita dve veliki ladji.

RIBIŠKA VAS MALAMOCCO, BENEŠKA LAGUNA, BENEČIJA, ITALIJA (45° 22' S – 12° 20' V).

Beneško laguno v Italiji loči od Jadranskega morja niz podolgovatih otokov, med katerimi je tudi Lido, na katerem leži ribiška vas Malamocco. Zgodovinsko mesto Benetke, sestavljeno iz 118 otočkov in zgrajeno pred petnajstimi stoletji, je vedno bolj podvrženo *acqui alti*, naraščanju vode, ki ga redno preplavlja. V zadnjih tridesetih letih, obdobju, ko je bilo mesto zelo pogosto poplavljeno, od tega okoli stokrat za več kot 1 m, se ta pojav stopnjuje. Da bi se ta visoko turistični kraj, ki je od leta 1987 del svetovne dediščine Unesca, ohranil, je bil leta 2000 zastavljen ambiciozen in drag projekt Mojzes, katerega cilj je, da bi se občasno zapiralo kanale, ki povezujejo morje z laguno, in sicer s približno osemdesetimi premičnimi zaporami. Projekt naj bi se realiziral do leta 2011.

KMETIJSKA POKRAJINA SEVEROZHODNO OD CIUDADA DE GUATEMALA, GVATEMALA (15° 04' S – 91° 12' Z).

Doline okrog Ciudad de Guatemala, gvatemalske prestolnice, ki leži 1500 m visoko v gorskem, vulkanskem predelu, prekriva rodovitna lava. Glavni donosni kulturi sta kava, ki predstavlja 50 odstotkov vsega izvoza in postavlja državo na osmo mesto na svetu, ter koruza, ki je osnova prehrane. Polovica aktivnega prebivalstva živi od kmetijstva, glavnega gospodarskega vira države. Izvaja se na majhnih površinah: devet od desetih kmetij meri manj kot 7 hektarov. Gvatemalo je tako kot vso srednjeameriško ožino hudo prizadel ciklon Mitch leta 1998, nato pa še nekaj hudih suš; leta 2001 pa je prišlo do dramatičnega padca cen kave, ki je kmete in plantažne delavce pahnil v bedo in lakoto. Toda zla usoda ni edini krivec za vrsto nesreč na tem območju: gospodarska politika iz devetdesetih let 20. stoletja, ki je vzdrževala družbeno neenakost in nedemokratičnost, igra tu prav tako pomembno vlogo.

KRAVE V MOČVIRNI REKI, RABAT, MAROKO (33° 57' J – 6° 48' Z).

Območje okoli glavnega mesta Rabat, uživa, kot vsa območja na južnem delu maroške atlantske obale, obilje padavin (800 mm na leto). V tem delu države novembrsko in marčevsko deževje polni reke in povzroča velike poplave. Od maja pa vroče, suho podnebje in južni veter izsušita rečne struge. Struge postanejo močvirnate in so prekrite z kratkotrajnicami (trava in cvetje), ki privabljajo krave, ki so se pri iskanju hrane oddaljile od okoliških čred. Maroška volovska živina, ki jo vzgajajo za mleko in meso, šteje več kot 2,6 milijonov glav. Še več je koz (5,1 milijonov) in ovac (17,3 milijonov).

str. 186

DETAJL STANOVANJSKEGA POSLOPJA V SAO PAULO, BRAZILIJA (23° 32' J – 46° 37' Z).

Več kot 5 milijonov *Paulistanosov*, prebivalcev Sao Paula, živi sredi delavskih predmestij s podpovprečno infrastrukturo, v stanovanjskih poslopih z dvomljivo udobnostjo, imenovanih *cortiços*. Te delavske četrti ponazarjajo preobrazbe, ki jih

je doživel Sao Paulo s povečanjem števila prebivalcev z 250.000 leta 1900 na današnjih 26 milijonov. Ta megapolis, ki je postal največje mesto Brazilije in celotne Južne Amerike, obsega 8000 km² (več kot trikrat toliko kot Pariz). Mesto je pravi motor nacionalnega gospodarstva, saj je v njem zbranih 41 odstotkov celotne industrije, državo oskrbuje s 50 odstotki končnih izdelkov in v njem domuje 45 odstotkov brazilske delavske delovne sile. Toda od leta 1970 se v mestu, ki je sicer v največjem razmahu v državi, množi nova vrsta bivališč: *favelas*, barakarska naselja, v katerih živi 20 odstotkov *Paulistanosov*. Sao Paulo tako odseva položaj, ki prevladuje na nacionalni oz. svetovni ravni: nenehno poglobljanje neenakosti med bogatimi in revnimi in spremljajoče družbene težave.

SUŠENJE BOMBAŽNIH TKANIN NA SONCU V DŽAJPURJU, RADŽASTAN, INDIJA (26° 55' S – 75° 49' V).

Zvezna država Radžastan na severozahodu Indije, pomembno središče tekstilne proizvodnje, je že stoletja znana po barvanju in tiskanju bombaža in svile, delu, ki ga opravlja skupnost Chhipa. Tradicionalne tehnike okraševanja z voskom in lesenimi šablonami spodriva danes valjni tisk, ki omogoča veliko proizvodnjo, naravne pigmente pa postopno zamenjujejo kemična barvila. Drugače pa večkratno namakanje, s katerim barve fiksirajo, in sušenje blaga na soncu še vedno opravljajo tradicionalno, kot vidimo tu v Džajpurju, glavnem mestu te zvezne države. Bombaž in svilo že od srednjega veka izvažajo v Kitajsko, Srednji Vzhod in Evropo, trgovina še vedno cveti. S tem delom se ukvarjajo ženske Chhipa; v Indiji ženske namreč predstavljajo 32 odstotkov aktivnega prebivalstva, njihova udeležba v gospodarskih dejavnostih pa se še veča. Čeprav smo v zadnjih desetletjih priča večjemu spoštovanju ženskih težav in pravic po vsem svetu, čaka številne države, v katerih ostajajo neenakosti med moškimi in ženskami vnebovpijoče, še težka pot.

KARAVANA ENOGRBIH KAMEL - DROMEDARJEV BLIZU FACHIJA, TÉNÉRÉ DESERT, NIGER (18°14' S -11°40' V).

Že desetletja se Tuaregi ukvarjajo s trgovanjem s soljo, ki jo po več kot 610 kilometrov dolgi poti med mestom Agadez in solarno v Bilmi prenašajo karavane dromedarjev. Dromedarji, povezani med seboj v kolono, potujejo v konvojih s hitrostjo 40 kilometrov na dan pri temperaturi v senci 46 stopinj Celzija, vsaka žival nosi do sto kilogramov. Fachi je edino večje mesto na poti Azalad' (karavana soli), kjer je nujno potreben postanek. Karavane, ki so nekoč štejele tudi po 20.000 dromedarjev, danes pa ne presegajo števila sto, postopoma izpodrivajo tovornjaki, vsak izmed njih sam prepelje toliko robe kot 250 dromedarjev. Število motornih vozil na Zemlji je od leta 1945 naraslo iz 40 milijonov na 680 milijonov. Čeprav je v deželah v razvoju število motornih vozil majhno, pa ravno tu uporaba avtomobilov najhitreje narašča. Če bi bila stopnja motoriziranosti vsega sveta enaka kot je danes v ZDA, bi bilo na svetu 3 milijarde vozil.

POLJA BLIZU QUITA, OBMOČJE SIERRE, EKVADOR (00° 17' S – 78° 41' Z).

Visoke planote na območju Quita med Zahodnimi in Kraljevimi Kordiljerami imajo vlažno in blago klimo sierre, gorskega sveta. ki omogoča gojenje žita (koruze, pšenice, ječmena) in krompirja. Čeprav predstavlja poljedelstvo le 12 odstotkov BDP, od njega živi skoraj polovica prebivalcev Ekvadorja. Njegov pomen se kaže v pokrajini (namenjena mu je skoraj tretjina državnega ozemlja), a tudi v zgodovini države: agrarne reforme v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja, ki so ukinile prevlado velikih haciend španskih kolonov, niso rešile problema neenake porazdelitve poljedelskih zemljišč. Najboljša med njimi, tista v dolinah in na obali, namenjena izvoznim kulturam (bananam, sladkornemu trsu, kakavu), ostajajo v rokah bogatih posestnikov, medtem ko si mali kmetje delijo zemljišča visokih planot in komaj živijo od svojih pridelkov. V državi z naraščajočo splošno revščino (65 odstotkov revnih in 19 odstotkov brezposelnih) ustvarjajo te neenakosti ugodne razmere za krizo.

str. 187

NEVIHTA NAD AMAZONSKIM GOZDOM BLIZU TEFE, ZVEZNA DRŽAVA AMAZONAS, BRAZILIJA (03° 32' J – 64° 53' Z).

Amazonski gozd pokriva 63 odstotkov površine Brazilije. S 3.700.000 km² je Amazonija najobširnejši tropski gozdni ekosistem na svetu, predstavlja namreč tretjino tropskih gozdov planeta. V teh gozdovih, ki pokrivajo le 8 odstotkov svetovnega kopnega, živi skoraj 90 odstotkov biološke dediščine, zato je to najbogatejše okolje naše oble. Sama Amazonija daje zavetje 10 odstotkom od 1.700.000 živečih rastlinskih in živalskih vrst, popisanih do danes. Popis oblik živalskega in rastlinskega življenja na planetu pa še zdaleč ni zaključen, še najmanj v tropskih področjih: po ocenah naj bi bilo še 12,5 milijona vrst neodkritih. Te raziskave so zanimive zlasti za farmacevtsko industrijo, saj so aktivne osnovne sestavine več kot polovice zdravil, ki so danes v uporabi, naravne substance, pridobljene iz rastlin ali živali. S površja Zemlje vsak dan dokončno izgine skoraj 200 km² gozdov in z njimi neprecenljivo število vrst, ki s seboj za vedno odnesejo svoje skrivnosti.

DETAJL VASI V OKOLICI TAHOUE, NIGER (15° 03' S – 05° 12' V).

Ta vas blizu Tahoue na jugozahodu Nigra kaže značilno havško arhitekturo s kockastimi hišami iz mešanice zemlje in rastlinskih vlaken, ob katerih se nahajajo impresivne kašče jajčastih oblik. Havsi, najštevilnejše ljudstvo v državi (53 odstotkov prebivalstva), so v glavnem stalno naseljeni poljedelci. Vendar pa so si svoj sloves prislužili s kakovostnim obrtništvom in trgovino; havške mestne države na severu Nigerije so več stoletij trgovale s številnimi afriškimi državami. Čez območje Tahoue teče danes cestna os, ki vodi proti severu in je navadno imenovana »uranova cesta«, zaradi ležišča urana, odkritega leta 1965 v spodnjih plasteh gorovja Air. V rudnikih mesta Arlit na severu države vsako leto pridobijo skoraj 3000 ton urana, torej približno 10 odstotkov svetovne proizvodnje, kar postavlja Niger na tretje mesto med svetovnimi proizvajalci.

OBDELANA POLJA NA OBREŽJIH REKE URUGVAJ, PROVINCA MISIONES, ARGENTINA (27° 24' J – 54° 24' Z).

To provinco na severovzhodu Argentine, ki je dobila ime po jezuitskih misijonih, nastanjenih na tem območju med 16. in 18. stoletjem, je prvotno skoraj v celoti prekrival tropski gozd. Celo stoletje so evropski kolonizatorji krčili velik del gozdov na tem ozemlju, da bi tako lahko izkoriščali rdečo zemljo, bogato z železovim oksidom in zelo rodovitno. Zemljo so obdelovali vzdolž izohips, med brazdami pa puščali travnate pasove, da bi tako zmanjšali erozijo; gojili so različne kulture, kot bombaž, tobak, čaj, sončnice, riž in agrume. Poljedelci so znali dobro izkoristiti široko hidrografska mrežo, ki napaja to območje med rekama Parana in Urugvaj, primerno imenovano Mesopotamia, kar v grščini pomeni »med rekama«; starodavna Mesopotamija se je nahajala med rekama Tigris in Evfrat.

TRŽNICA V BLIŽINI NARAVNEGA REZERVATA MASAI MARA, KENIJA (01° 14' J – 34° 48' V).

Med naravnim rezervatom Masai Mara in Viktorijinim jezerom v Keniji prebivalci redno postavljajo majhno podeželsko tržnico blizu vasi Lolgorien. Stalno naseljeni vaščani in nomadski Masaji s tega območja brez oklevanja prehodijo tudi več kilometrov, da bi prišli na tržnico. Blago, ki se tu prodaja razstavljeno na rogoznicah, razgrmjenih po tleh, so v glavnem stara oblačila, ki prihajajo iz dobrodelnih organizacij; tu začenejajo- tako kot mnoge dobrine, ki končajo v revnih državah- drugo življenje po prvi uporabi v zahodnem svetu. Ta pojav kaže na vedno večji prepad med bogatimi in revnimi državami, gospodarski pokazatelj tega pa je bruto domači proizvod (BDP): v Evropi znaša približno 17.000 dolarjev na prebivalca, v Keniji pa samo 340 dolarjev na prebivalca.

str.188

BREG JEZERA V NARODNEM PARKU ETOSHA, NAMIBIJA (18°50' J – 15°32' V).

S ptičje perspektive nanosi soli, ki se kopičijo v kotanjah, rišejo po bregovih tega jezera v narodnem parku Etosha v Namibiji čudne, domišljjske podobe rastlin ali živali. Park, z 22.270 km² najobsežnejši zaščiteni predel Afrike, se širi okrog 6000 km² velike slane kotanje (Etosha Pan), ki se od novembra do aprila v deževnem obdobju spremeni v jezero. Njegova rahlo slana voda odbija sesalce, spodbuja pa razvoj modrozelenih cepljivk, ki privabljajo na tisoče velikih plamencev. Ko se kotanja izsuši, jo prekrije trava, s katero se hranijo veliki travojedi. Namibija ima 20 narodnih parkov (13 odstotkov ozemlja), in varstvo okolja spada med glavne cilje njene ustave. Danes je na svetu približno 13.000 zaščitenih območij, skupaj več kot 13.200.000 km² (8.8 odstotka kopnega): v zadnjih tridesetih letih se je ta površina skoraj potrojila. Toda nekatera se propadanju ne morejo izogniti, saj so zaščiteni le teoretično: poljedelstvo naj bi bilo prisotno na skoraj polovici teh območij.

RUDNIK URANA V NARODNEM PARKU KAKADU, SEVERNI TERITORIJ, AVSTRALIJA (12° 41' J – 132° 53' V).

V narodnem parku Kakadu v Avstraliji so pomembna najdišča urana (10 odstotkov svetovnih zalog), in sicer na treh lokacijah, v Rangerju, Jabiluki in Koongarri; čeprav ta nahajališča ležijo znotraj zaščitenega območja, od leta 1981 vpisanega na seznam svetovne dediščine Unesca, po statutu ne spadajo vanj. Načrt za odprtje rudnika v Jabiluki je sprožil spor zaradi nevarnosti onesnaženja in aborigini Mirrar, tradicionalni lastniki teh svetih ozemelj, se temu odločno upirajo in apelirajo na mednarodni javno mnenje. Na predelu, kjer se odlagajo odpadki, široki razpršilniki močijo bregove močvirja, da se poveča izhlapevanje in zmanjša nevarnost širjenja prahu in usedanja sulfatov. Avstralija, ki ima še dve drugi veliki nahajališči urana na svojem ozemlju, hrani četrtno zalogo planeta; leta 2000 je proizvedla več kot 20 odstotkov od 34.400 ton pridobljenega urana na svetu. Uran se uporablja za gorivo v svetovnem parku jedrskih elektrarn, ki so v glavnem razporejene v Združenih državah Amerike, Franciji in na Japonskem.

GORSKA VERIGA ANDOV MED CUZCOM IN AREQUIPO, PERU (15° 14' J – 71° 48' Z).

Gorska veriga Andov skupaj s predgorjem obsega tretjino perujskega ozemlja. Na jugu države, med Cuzcom in Arequipo, gore, ki dosegajo več kot 6000 m višine, postopoma prehajajo v območje andskih visokih planot, ki ležijo na nadmorski višini od 3500 do 4500 m. Na tem območju, imenovanem Puna, najdemo edina stalno naseljena ljudstva na svetu, ki poleg Tibetancev živijo na takih nadmorskih višinah. Z 20 milijoni let so Andi mlada formacija, ki je nastala ob dvigovanju zemeljske skorje in kopičenju peščenih in granitnih gmot. Razprostirajo se na dolžini 7500 km vzdolž tihooceanske obale Južne Amerike in prečkajo sedem držav od Karibskega morja do Rta Horn. So edina gorska veriga, ki neprekinjeno vzdržuje tako višino na tako dolgi razdalji.

SULUJSKI OTOČEK, FILIPINI (06° 05' S – 120° 54' V).

Od 7100 otokov, kolikor jih štejejo Filipini, jih je več kot 6000 neposeljenih in več kot polovica nima nobenega imena, kot ta otoček med Sulujskimi otoki, nizem 500 otokov, ki na jugu države ločuje Celebeško in Sulujsko morje. Ta razpršena zemljišča naj bi bila po legendi biseri, ki so jih po prepiru razsuli velikani. Bolj prozaično pa so ti otoki vulkanskega in koralnega izvora; njihovo poseljevanje s floro in favno je potekalo postopoma z nanosi morskih tokov, vetrov, ptic selivk in včasih ljudi. Ta otoček, izgubljen sredi modre neskončnosti, nas spominja, da 70 odstotkov površine Zemlje prekriva voda, predvsem slana. Vrh tega je večina sladke vode vključena v polarnem ledu, zato je človeku dejansko na razpolago manj kot 1 odstotek sladke vode (0.01 odstotka vse vode) »modrega planeta«. Med letoma 1950 in 2000 je rast svetovnega prebivalstva in porabljenih količin vode povzročila zmanjšanje svetovnih zalog razpoložljive sladke vode s 17.000 na 6800 m³ na prebivalca na leto.

str. 189

OTOČJE BUCCANEER, ZAHODNI KIMBERLEY, AVSTRALIJA (63° 50' S – 19° 12' Z).

Na odprtem morju ob nazobčani in razjedeni obali na severozahodu Avstralije se dviga na tisoče otokov, ki so tako kot otoki Buccaneer neobdelani. Ker na obali nista razvita ne kmetijstvo ne industrija, je voda Timorskega morja, ki obkroža otoke, relativno malo onesnažena, kar omogoča občutljivim vrstam, kot so bisernice *Pinctada maxima*, ugodne razmere za razvoj. Te mehkužce vzamejo iz njihovega naravnega okolja, z morskega dna, za pridobivanje gojenih biserov. Avstralski biseri, ki predstavljajo 70 odstotkov proizvodnje južnih morij, so dvakrat večji (12 mm premera v povprečju) in po mnenju strokovnjakov tudi lepši kot japonski, čeprav je Japonska pionir te dejavnosti od začetka 20. stoletja in prvi svetovni proizvajalec.

MAELIFELL NA ROBU LEDENIKA MYRDALSJÖKULL, ISLANDIJA (63° 50' S – 19° 12' Z).

Na jugu Islandije je vulkanska breča sestavljena iz pepela in strjenih izmečkov, nastala ob enem izmed številnih izbruhov, do katerih je prihajalo pod celom ledenika Myrdalsjökull pred njegovim umikom. Maelifell, ki se je pred približno 10.000 leti rešil ledenika, sedaj namakajo ledeniške reke. Ta popolni stožec, ki se dviga 200 m nad ravnino, prekriva mah iz rodu *Grimmia*, ki bujno raste na strjeni lavi in katerega barva se spreminja od srebrno sive do svetleče zelene, odvisno od količine vode, ki se zadržuje v tleh. Mah spada med redke rastline, ki so se razvile na islandskem ozemlju; za to območje je značilna botanična skromnost z manj kot 400 popisanih rastlinskih vrst in samo 25 odstotki površine, ki jo prekriva stalna vegetacija. Islandija, kar dobesedno pomeni »Zemlja ledu«, je s 23 milijoni let obstoja geološko zelo mlada; ima več kot 200 delujočih ognjenikov in številne ledenike, ki pokrivajo skoraj osmino površine otoka.

S SNEGOM PREKRIT VRH OGNJENIKA VILLARRICA, ČILE (39° 25' J – 71° 57' Z).

Villarrica je eden najaktivnejših ognjenikov na zemlji in žvepleni plini, ki uhajajo iz ognjenika opominjajo, da krater vsebuje jezero vrele lave. Vsak od njegovih izbruhov, leta 1964, 1971 in 1984, je zahteval okoli 30 življenj. Izbruhi, ki prihajajo so lahko še bolj smrtonosni, saj vedno več smučarjev obiskuje to področje. Lokalne urgentne službe nenehno opazuje aktivnosti ognjenika in že neznatna eksplozija, ki jo spremlja oblak dima, sproži alarm. Smučarjem svetujejo, da zapustijo smučišča, medtem ko lokalno prebivalstvo takoj prične z nujnimi evakuacijskimi načrti. Čile, ki ima 2.085 ognjenikov in pogoste potrese že več kot 30 let izpopolnjuje, s pomočjo mednarodnih strokovnjakov iz organov kot so

Svetovna banka ali Razvojni program Združenih narodov in s tesnim sodelovanjem z drugimi južno ameriškimi državami, učinkovite ukrepe za ravnanje v naravnih katastrofah. Skupaj jim je uspelo zmanjšati število smrtnih žrtev naravnih katastrof za tretjino.

ČOLNI, UJETI V VODNE HIACINTE NA NILU, EGIPT (29°43' S - 31°17' V).

Vodno hiacinto (*Eichornia crassipes*) so v delti Nila v Egiptu in v provinci Natal v Južni Afriki prvič opazili na začetku 20. stoletja. Ta napadalna vodna rastlina izvira iz Brazilije, kjer pa se v svojem naravnem življenjskem okolju zmerno razvija. Na afriško celino so jo prenesli kot okrasno rastlino in v manj kot stoletju se je razširila po več kot 50 državah po vsem svetu. Ovira plovbo, maši kmetijske namakalne kanale in preprečuje delovanje turbin v hidroelektrarnah. Njena gosta rastlinska preproga, katere površina se lahko podvoji v 12 dneh, povzroča evtrofijo vode - zmanjšanje vsebnosti kisika v globokih vodah in posledično zadušitev podvodnega življenja. Doslej še niso našli učinkovitega sredstva za odstranitev tega vsiljivca, z biološkimi metodami pa se da omejiti njegovo bujno razraščanje. Le 1 odstotek vnesenih vrst povzroča velike ekološke in ekonomske izgube, kljub temu pa je njihova prisotnost, takoj za uničevanjem naravnih okolij, drugi razlog za izumiranje vrst.

str.190

»LOVE PARADE« (PARADA LJUBEZNI) V PARKU TIERGARTEN, BERLIN, NEMČIJA (52° 31' S – 13° 25' V).

Leta 1989 je mešalec glasbe pripravil v Berlinu skromno zabavo za 150 privrženecv elektronske glasbe. Trinajst let kasneje je ta zabava postala Love Parade, sodobni karneval, ki privabi milijon mladih ljudi. Istočasno potekata kar dve procesiji, od Ernst Reuter Platz in od Brandenburških vrat, ki napolnita Avenijo 17. junij z ekstravagantno množico plešočih teles v ritmu tehno glasbe, ki se združita na vznožju Viktorijinega stebra v središču parka Tiergarten. Takšna zbiranja so postala zelo priljubljena tudi v Parizu, Ženevi, Newcastlu. Pričakujejo se tudi na ulicah Moskve, leta 2001, čeprav jim ostro nasprotujejo glavni uradni organi. Nekateri verjamejo, da je to nasprotovanje posledica zmešnjav, ki so nastale na paradi homoseksualcev (Lesbian & Gay Pride), ki so jo leta 1997 organizirale skupine, ki se zavzema za pravice homoseksualcev. V mnogih državah se homoseksualci soočajo z diskriminacijo in celo nasiljem.

MODRA LAGUNA BLIZU GRINDAVIKA, POLOTOK REYKJANES, ISLANDIJA (63° 54' S – 22° 25' Z).

Polotok Reykjanes na Islandiji ima kot vulkansko območje številne naravne izvire vroče vode. Blaá Lónidh (Modra laguna) je umetno jezero; napaja se z viškom vode, ki jo črpa geotermična centrala Svartsengi. Zajeta voda dosega 2000 m pod zemljo zaradi bližine raztaljene magme 240° C, površino pa doseže pri 70° C in se uporablja za ogrevanje bližnjih mest. Laguna je mlečno modre barve zaradi sestave dna, ki je iz mineralne mešanice kremenca in apnenca in razkrajajočih se alg. Tople vode (okoli 40° C) Blaá Lónidha, ki so bogate z mineralnimi solmi in organskimi snovmi, slovijo zlasti po svojih zdravilnih lastnostih (kožne bolezni). Relativno nova geotermična energija, ki je obnovljiv vir energije, čist in poceni, se vedno bolj izkorišča. Na Islandiji je bili leta 1960 manj kot 25 odstotkov prebivalstva deležnih tega vira toplote, danes pa ga izrablja že 85 odstotkov Islandcev; uporablja se ga tudi za segrevanje bazenov in rastlinjakov.

PRIOBALNI VETRNI PARK MIDDELGRUNDEN BLIZU KÖBENHAVNA, DANSKA (55° 40' S – 12° 38' V).

V morski ožini Uresund, ki ločuje Dansko in Švedsko, dva kilometra vzhodno od pristanišča v Københavnu leži na globini 3 do 5 metrov največji priobalni vetrni park, postavljen leta 2000. 20 aerogeneratorjev, opremljenih z rotorji s 76 metrov premera, sega 64 metrov visoko in oblikuje lok v dolžini 3,4 km. Park s 40MW moči proizvede 89 milijonov kWh na leto (približno 3 odstotke električne porabe Københavna). Leta 2030 namerava Danska 50 odstotkov svojih potreb po elektriki zadovoljiti z energijo vetra (zdaj 10 odstotkov). Čeprav obnovljivi viri energije danes predstavljajo le 2 odstotka v svetu uporabljenih virov osnovne energije, pa njihove ekološke prednosti zbudajo precejšnje zanimanje. Zahvaljujoč tehnološkemu napredku, ki je močno zmanjšal hrup naprav na veter (vetrnice so sicer nameščene na razdalji več kot 500 m od bivališč), ljudje vse manj nasprotujejo tovrstni izrabi energije. Ta panoga se glede na zadnja leta razvija s povprečno 30 odstotno letno rastjo.

OSVETLJEN RASTLINJAK BLIZU SAUVO, REGIJA VARSINAIS-SUOMI, FINSKA (60°18' S - 22° 36' V).

S četrtino vsega ozemlja, ki se nahaja nad polarnim povratnikom, je Finska najbolj severna država v Evropi. Na tako visokih zemljepisnih širinah, poljedelstvo predstavlja že resen izziv naravi: pozimi je na severu države skoraj dva meseca noč, medtem ko se na jugu sonce dnevno ne prikaže več kot 6 ur na dan. V tem prezgodnjem mraku se na belem snegu lepo vidi svitanje rastlinjakov, v katerih z umetnim osvetljevanjem podaljšujejo dnevni proces fotosinteze kot tu, blizu

mesta Sauvo, na jugozahodu države. Čeprav Finska letno pridelava 35.500 ton paradiznikov, pa njena glavna značilnost ostaja gozdarstvo. Največ izkorišča iglaste in brezove gozdove, ki jo poraščajo v 70% in ji zagotavljajo več kot tretjino vsega dobička izvoza. Ostanke gozdarske industrije in odpadki od posek služijo kot gorivo in predstavljajo pomemben obnovljiv vir energije, ki pokriva 20% porabe energije in 10% električne energije države.

str.203

TRIRAMNI SVEČNIK NA POLOTOKU PARACAS, PERU (13°48' J - 76°24' Z)

Ta 200 m visoka in 60 m široka risba, vgravirana v skalnato pobočje polotoka Paracas na perujski obali, splošno imenovana »svečnik«, naj bi po mnenju strokovnjakov predstavljala podobo kaktusa ali ozvezdja Južni križ: Čeprav obstajajo podobnosti med to risbo in tistimi iz Nazce, oddaljenimi približno 200 km jugovzhodno, pa je ta podoba delo starejše civilizacije, imenovane Paracas. Iz obdobja te kulture je tudi na tem področju odkrita nekropola s 429 mumificiranimi trupli ali pogrebnimi *fardos*. Ljudstvo Paracas, ki je doživelo kulturni razcvet okoli leta 650 pr.n.š., je bilo predvsem ribiško ljudstvo, znano po blagu, vezeninah in keramiki. »Svečnik«, ki se ga z morja opazi od zelo daleč, je bil gotovo orientacijsko znamenje pomorščakov, za tiste, ki križarijo po odprtem morju, je to še danes.

B-52 V LETALSKEM OPORIŠČU DAVIS MONTHAN BLIZU TUCSONA, ARIZONA, ZDA (32°11' S - 110°53' Z)

V letalskem oporišču Davis Monthan v osrčju Arizone, se kot zalogo za rezervne dele hrani več sto ameriških bombnikov B-52 Stratofortress. Po prvem poskusnem letu v Seattlu leta 1952 so to letalo intenzivno uporabljali med vojno v Vietnamu (1954-1975), v posodobljeni različici pa tudi med zalivsko vojno (1991). Novejši modeli so sodelovali še leta 1999 pri bombardiranju Balkana in leta 2001 v Afganistanu. To bojno letalo je simbol najmočnejše armade na svetu, ki je obeležila vstop v 21. stoletje s svojo nadvlado na vojaškem področju. Vloga ZDA je po zalivski vojni v konfliktih postala odločilnejša in njen vpliv v mednarodnih organizacijah, kot je NATO, vedno bolj prevladujoč. Vojaška moč pa je le ena stran ameriškega modela, ki se danes širi po vsem planetu in zajema vse od trgovine do kulture.

CESTA, KI JO PREKINJA SIPINA, DOLINA NILA, EGIPT (25° 24' S – 30° 26' V)

Delci peska izhajajo iz prastarih rečnih ali jezerskih naplavin, nakopičenih v depresijah, ki jih je veter prebiral na tisoče let; pred najmanjšo oviro se ti delci začnejo kopičiti in ustvarjati sipine. Sipine pokrivajo skoraj tretjino Sahare, najvišje podolgovate dosega tudi do 300 m. Nekatere sipine, imenovane bahram, ki imajo obliko srpa, so premične: s hitrostjo tudi do 10 m na leto se premikajo v smeri prevladujočega vetra. Včasih prekrijejo infrastrukturne elemente, kot na primer to cesto v dolini Nila. Nenehno spreminjajoče se puščave obstajajo v zgodovini planeta že na stotine milijonov let kot odgovor na klimatske spremembe in potovanja celin. Pres 20.000 leti so tako prerije in gozdovi prekrivali gore sredi Sahare, kjer so bile odkrite jamske stenske slikarije z upodobljenimi sloni, nosorogi in žirafami, kar priča, da so te živali živele na tem območju že pred približno 8000 leti. Danes imajo človekove dejavnosti, še zlasti pretirano izkoriščanje vegetacije na plosnatih tleh obrobja puščav, prav tako pomembno vlogo pri širjenju puščav.

VAŠKA VODNA VRTINA BLIZU DOROPA, OBMOČJE BOUNE, SLONOKOŠČENA OBALA (9° 47' S – 3° 19' Z)

Za vodo povod po Afriki navadno skrbijo ženske, kot vidimo tu blizu Doropa na severu Slonokoščene obale. Vodne vrtine, po navadi opremljene z ročnimi črpalkami postopoma nadomeščajo tradicionalne vaške vodnjake, pri nošenju tega dragocenega vira pa posode iz plastičnih snovi, emajlirane kovine ali iz aluminija spodrivajo velike vrče iz žgane glinice (*canaris*) in buče. Vode iz teh vrtin, ki se črpa v plasteh podtalnice je zdravstveno bolj neoporečna kot tista iz tradicionalnih vodnjakov, ki je v 70 odstotkov neprimerna za pitje. Danes je 20 odstotkov svetovnega prebivalstva brez pitne vode. V Afriki to pomeni v povprečju 2 osebi od 5, toda polovica prebivalstva podeželskih predelov nima dostopa do zdrave vode. Bolezni, ki so posledica oporečnosti vode, so v državah v razvoju prvi vzrok za umrljivost otrok: za diarejo tako vsako leto umre 2,2 milijona otrok, starih manj kot pet let. Zaradi pričakovane rasti prebivalstva se v Afriki in Aziji izboljšanje dostopa do pitne vode kaže kot eden izmed največjih izzivov prihodnjih desetletij.

str.204

RAZPOKA PINGVELLIR NA VZHODU REYKJAVIKA, ISLANDIJA (64° 18' S – 21° 08' Z)

Ob skali, ki jo je prelomil velikanski pritisk, bi morali obalni prebivalci spoznati, da se bo to razmikanje, čeprav počasno, raztegnjeno na življenjsko dobo desetih generacij, nadaljevalo. Islandija leži na izstopajočem delu Srednje atlantskega podvodnega hrbta, torej na spoju dveh tektonskih plošč. Otok se razteguje ob vulkanski aktivnosti tega tektonskega jarka,

ki se s kopičenjem izbruhane magme, odmika Evropo od Severne Amerike v povprečju za 2 cm na leto. Zemlja je tako ustvarjena, da se, časovno vzeto, merila teh premikov bistveno razlikujejo od meril človeških dejanj. Mala cesta, ki se dotika drobnih razpok, ter hiše ob vodi razkrivajo drznost, ki je tako značilna za človeka, in, paradoksalno, njegovo zaupanje v naravo. Vsaka mirno prespana noč je tako rezultat dobljene stave v igri z zlovesčim pokanjem do dne, ko ...

ERUPTIVNI STOŽEC PITONA DE LA FOURNAISE, OTOK RÈUNION, FRANCIJA (21° 14' J – 55° 43' V)

Piton de la Fournaise, ki leži na jugovzhoda otoka Rèunion indosega višino 2631 m, je za Kilaueajem na Hawajih najbolj delujoč ognjenik na planetu. deluje že 400 000 let in v povprečju bruha vsakih 14 mesecev, vendar pa izbrizgi magme najpogosteje ne presegajo treh pasov depresij, *caldeiras*, ki ga obdajajo. Do silovitejših izbruhov z uničevalnimi izlivmi lave, ki preplavijo gozdnata pobočja in poseljene predele otoka, prihaja le izjemoma, kot se je to zgodilo v letih 1977 in 1986. Danes je od 500 delujočih ognjenikov planeta, ki ležijo nad morsko gladino, 140 nenehno nadzorovanih; tako je tudi s Pitonom de la Fournaise, ki je od postavitve vulkanskega observatorija leta 1979 gotovo eden od najbolj nadzorovanih na svetu.

RIBJA TRŽNICA BLIZU DAKARJA, SENEGAL (14° 43' S – 17° 26' Z)

Ob 700 km dolgi senegalski obali z obilno morsko favno se mrzli tokovi, ki prihajajo s Kanarskih otokov in so bogati z mineralnimi snovmi, sezonsko menjujejo s toplimi ekvatorialnimi tokovi. S tem lokalnim bogastvom se oskrbuje lokalno ribištvo, 80 odstotkov malih zasebnikov, ki lovijo na pirogah iz lesa baobaba ali kapoka, z ribiškimi palicami ali mrežami. A to izobilje privlači tudi mnogo uspešnejše evropske ribiške ladje, ki od sprejetja sporazuma o ribištvu te vire intenzivno izrabljajo in jih tako odtegujejo obalnim državam. Z letnim ulovom skoraj 400 000 ton ostaja ribištvo, namenjeno zlasti domačemu tržišču prvi gospodarski vir Senegala; tune, sardele in osličje v glavnem prodajo kar na plaži, na samem kraju razkladanje pirog. Senegalci so tako kot 1 milijarda ljudi iz držav v razvoju odvisni od rib, ki prebivalstvu zagotavljajo 40 odstotkov zaužitih beljakovin.

Odpadki tovarne za razsoljevanje morske vode v Al- Dohi, območje Jahre, Kuvajt (29° 21' S – 47° 48' V)

Kuvajt, ki je bil glede oskrbe s pitno vodo dolgo časa odvisen od uvoza iz Iraka, zadovoljuje danes 75 odstotkov svojih potreb z več tovarnami za razsoljevanje morske vode, med katerimi je tudi ta iz Al-Dohe. Po hitri toplotni destilaciji vodo, ki ni primerna za potrošnjo, spustijo v morje, kjer se meša s tisto iz Perzijskega zaliva in ustvarja, kot vidimo na posnetku, v vse smeri potekajoče pošasti. Morja planeta dajejo tako vsak dan, zahvaljujoč 12 500 enotam za razsoljevanje, porazdeljenim v 120 državah, 14 milijonov m³ pitne vode (manj kot 1 odstotek v svetu porabljene pitne vode). Polovico te proizvajajo v državah Perzijskega zaliva, ki si zaradi svojih naftnih virov lahko privoščijo napajanje teh energijsko požrešnih tovarn in dostop do te še vedno drage tehnologije. V trenutku, ko oskrba s pitno vodo postaja za večje število držav problematična, se v Evropi porabi od 150 – 250 litrov vode na dan in na osebo (samo pri enem splakovanju stranišča se porabi 6 litrov vode). Od te količine vode, obdelane za pitje, se je dejansko spije manj kot 1 odstotek.

str.205

FAVELE V RIO DE JANEIRU, BRAZILIJA (22° 55' J – 43° 15' Z)

Skoraj četrtnina od 10 milijonov *Cariocasov*, prebivalcev Ria de Janeira v Braziliji, živi v petsto barakarskih naseljih mesta ali favelah, ki se od začetka stoletja vedno bolj širijo in so postala prava zibelka kriminala. Te revne četrti s pomanjkljivo komunalno infrastrukturo, največkrat prilepljene na pobočja gričev, so redno podvržene smrtonosnemu drsenju terena v času močnega deževja. Nižje od favel pa srednji in bogatejši razredi (18 odstotkov *Cariocasov*) vzporedno živijo v rezidenčnih četrtih mesta nasproti morju. Ta družbeni kontrast prikazuje podoba stanja celotne Brazilije, kjer ima 10 odstotkov prebivalstva v rokah večino državnega bogastva, med tem ko skoraj polovica ljudi živi pod robom revščine. V Braziliji živi okoli 25 milijonov ljudi – na vsem svetu pa 600 milijonov – v barakarskih naseljih velikih mest, kjer prenaseljenost in nezdravo okolje že ogrožata njihovo zdravje in življenje; vse to pa je posledica naraščanja mestnega prebivalstva.

PRANJE PERILA V USAHLEM REČNEM ROKAVU, ČETRTR ADJAMÉ V ABIDJANU, SLONOKOŠČENA OBALA (5° 19' S – 4° 02' Z)

V četrti Adjamé na severu Abidjana na stotine profesionalnih pralcev perila, *fánicos*, vsak dan pere v usahlem rečnem rokavu, ki leži na vstopu v gozdni rezervat s tropskim rastjem Parc du Banco (leta 1953 razglašen za narodni park). Pri ročnem pranju na tisoče oblačil zadržanjenje in ožemanje perila uporabljajo kamne in gume, napolnjene s peskom. Adjamé, ki je bil nekoč majhna ribiška vas, se je počasi združil z mestom Abidjan; je revna četrt z nekaterimi predeli brez tekoče vode in elektrike. Abidjan, gospodarsko in kulturno središče države, je bil priča bliskovite rasti stopnje urbanizacije: danes šteje 50 krat več prebivalcev kot leta 1950, to je več kot 3 milijone, kar pomeni petino prebivalstva Slonokoščene obale. V mestu se je razvilo na desetine drobnih dejavnosti neformalnega sektorja, kot so ti *fánicos*, kar predstavlja za najrevnejše sloje prebivalstva edini vir preživetja.

VELIKAN IZ CERNE ABBASA, DORSET, ANGLIJA (50° 49' S – 2° 29' V)

Ta 55 m visok velikan, oborožen s težko gorjačo, deluje s svojimi okroglimi očmi, obrvmi, usti in manjkajočim nosom moderno. Pet prstov njegove roke je jasno vidnih, njegove prsi in rebra so naznačena, vreča za spolovilo je učvrščena z vrvico, meča zaobljena. Figura bi lahko predstavljala tudi stoječega hermafrodita. Podoba je bila prvič v javno obelodanjena leta 1764 in na nek način škodoželjno pripisana papistom. Za druge interprete je figura ali bog plodnosti pred našim štetjem ali pol romanski pol keltski herkules iz prvega stoletja našega štetja. Risba želi prikazati bojevnike. Prav tako služi kot poziv višjim silam, kar kaže na stanje razumevanja, ki je še vedno značilno za velik del človeštva.

SKLADOVNICE STEKLENIC BLIZU BRAUNSCHWEIGA, SPODNJA SAŠKA, NEMČIJA (52° 20' S – 10° 20' V)

Nedaleč od Braunschweiga na severu Nemčije v skladišču nekega grosista najdemo skladovnice steklenic mineralne vode, piva, sadnih sokov in gaziranih pijač vseh vrst. V svetovni industriji pijač je vrednost trga z ustekleničeno vodo ocenjena na 22 milijard dolarjev na leto, kar presega vso konkurenco. Uspešnost ustekleničene najosnovnejše pijače močno narašča: svetovna poraba se povečuje za 7 odstotkov na leto (za 15 odstotkov na območju Azije in Pacifika). Za ustekleničenje 89 milijard litrov vode je potrebnih 1,5 milijona ton plastike. Na drugi strani prevelika poraba alkoholnih pijač kaže na razmah alkoholizma po svetu, kar je odraz brezupa in nezdravih družbenih razmer zaradi revščine in brezposelnosti.